

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

Όνοματεπώνυμα Φοιτητών

ΜΠΑΦΑΛΟΥΚΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΖΥΜΒΡΑΓΟΥΔΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων: Καθηγητής Θ.Β. Σταματόπουλος

Ηράκλειο, 2018

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES ΣΤΟΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ.....	7
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1.2. Η ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ KEYNES.....	7
1.3 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	9
1.4 Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ.....	10
1.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η «Συναίνεση της Ουάσινγκτον» (THE WASHINGTON CONSENSUS).....	14
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
2.2 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS.....	15
2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	21
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	21
3.2 Ο ΗΓΕΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	22
3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ HEDGE FUNDS ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Η ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ.....	28
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	28
4.2 Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS.....	29
4.3 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	31
4.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ.....	35
4.4.1 Η ΑΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝΤΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ .	35
4.4.2 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ.....	37
4.4.3 ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ.....	38

4.5 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ	39
4.5.1 Οι αποφάσεις της 21 ^{ης} Ιουλίου	39
4.5.2 Οι αποφάσεις της 26 ^{ης} Οκτωβρίου.....	41
4.5.3 Οι αποφάσεις της 9 ^{ης} Δεκεμβρίου.....	42
4.6 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	44
4.6.1 Η αποτελεσματικότητα των μέτρων.....	44
4.6.2 Συμπεράσματα	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	48
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	48
5.2 Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ.....	49
5.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2008-2017.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ	56
6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	56
6.2 ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΞΟΔΟΥ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ	56
6.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ	59
6.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	65
Βιβλιογραφία.....	68

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να προβεί σε μια λεπτομερή ανάλυση της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει τη χώρα μας εδώ και οχτώ χρόνια. Στο κεφάλαιο 1 περιγράφεται το Κευνσιανό οικονομικό σύστημα που αποτελούσε και την επικρατέστερη οικονομική θεώρηση μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του εβδομήντα, το οποίο και παρουσίαζε μεγάλες διαφορές σε σχέση με το νεοφιλελεύθερο σύστημα που αποτέλεσε το διάδοχό του. Σε αντίθεση με το νεοφιλελευθερισμό, ο Keynes πίστευε ότι η ανάπτυξη θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω της αύξησης των κρατικών δαπανών και επενδύσεων, οι οποίες θα χρηματοδοτούσαν τον ιδιωτικό τομέα, αυξάνοντας έτσι τις θέσεις εργασίας και τη συνολική παραγωγή.

Σε αντίθεση όμως με τον Keynes, το νεοφιλελεύθερο κίνημα (όπως αυτό εκπροσωπήθηκε από το Washington consensus) επιβάλλει την μείωση του μεγέθους του δημοσίου τομέα, την δημοσιονομική πειθαρχία (μέσω της διατήρησης χαμηλού επιπέδου χρέους, ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και σχεδόν μηδενικών πρωτογενών ελλειμμάτων), την απελευθέρωση της αγοράς από τυχόν περιορισμούς, τις ιδιωτικοποιήσεις, την εισροή ξένων επενδύσεων και τον καθορισμό των επιτοκίων δανεισμού μέσω των διεθνών αγορών. Το φιλελεύθερο σύστημα υιοθετήθηκε τόσο από τις Η.Π.Α. όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσω των δημοσιονομικών όρων της συνθήκης του Μάαστριχτ).

Όμως και το φιλελεύθερο σύστημα παρουσίασε κατά την εφαρμογή του αδυναμίες, οι οποίες και οδήγησαν τόσο στην παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 όσο και στην κρίση χρέους της Ευρωζώνης. Οι διεθνείς αγορές δε λειτούργησαν ορθολογικά όπως θεωρητικά υποστήριζε το νεοφιλελεύθερο σύστημα, αλλά στρεβλά και εν μέσω ελλιπούς πληροφόρησης και κερδοσκοπικών επιθέσεων. Η κρίση που προκλήθηκε οδήγησε στον αποκλεισμό κάποιων εκ των κρατών μελών της ευρωζώνης από τις διεθνείς αγορές ομολόγων (καθώς το επιτόκιο δανεισμού τους θεωρούνταν πλέον πολύ υψηλό), με αποτέλεσμα να αναγκαστούν να μπουν σε προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής, τα οποία είχαν ως βάση τους την περιοριστική δημοσιονομική πολιτική και την πλήρη αναδιάρθρωση της οικονομίας τους.

Μια εξ αυτών ήταν και η Ελλάδα, μια χώρα με πολύ υψηλό δημόσιο χρέος και χρόνια ελλείμματα, η οποία παρουσίαζε μια μετα-σοβιετικού τύπου οικονομία, αρνούμενη να προσαρμοστεί στα νέα οικονομικά πρότυπα. Η είσοδος της στο κοινό Ευρωπαϊκό νόμισμα της έδωσε ένα χρονικό περιθώριο, καθώς ο φθηνός δανεισμός από τις διεθνείς αγορές της έδινε τη δυνατότητα να αναχρηματοδοτεί τα χρέη της, χωρίς όμως να προχωρεί σε αναδιάρθρωση της οικονομίας της. Με το ξέσπασμα της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης όμως η χώρα βρέθηκε σε αδιέξοδο, με αποτέλεσμα να μπει σε πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής. Όντας η χώρα με τα περισσότερα οικονομικά προβλήματα και έχοντας ένα πολιτικό σύστημα που δεν άντεχε να αναλάβει το πολιτικό κόστος που συνεπάγονταν τα μέτρα εξυγίανσης της (τόσο δημοσιονομικά όσο και διαρθρωτικά), παρουσίασε μεγάλη δυσκολία επίτευξης των στόχων που έθεταν τα εν λόγω προγράμματα, γι' αυτό και χρειάστηκε να περάσουν τρία τέτοια προγράμματα και οχτώ χρόνια μέχρι σήμερα, ώστε να επέλθει μια μερική αλλά εύθραυστη ισορροπία στην οικονομία της. Στο μεσοδιάστημα της εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών υπήρξαν πολλές αντιδράσεις αλλά και εναλλακτικές προτάσεις (όπως αυτή της αποχώρησης από τη νομισματική ένωση), οι οποίες εάν όμως εφαρμόζονταν θα είχαν πιθανότατα πολύ χειρότερα αποτελέσματα.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to undertake a detailed analysis of the economic crisis that has plagued our country for eight years. Chapter 1 describes the Keynesian economic system, which was also the most important economic theory until the late seventies, and which differed greatly from the neoliberal system that was his successor. Unlike neo-liberalism, Keynes believed that growth could only be achieved by increasing government spending and investment, which would finance the private sector, thus increasing jobs and total output.

But unlike Keynes, the neo-liberal movement (as represented by the Washington Consensus) imposes a reduction in the size of the public sector, fiscal discipline (through maintaining low level of debt, balanced budgets and almost zero primary deficits), liberalization of the market from any constraints, privatization, inflow of foreign investment and the fixing of borrowing rates through international markets. The liberal system was adopted both by the US and the European Union (through the financial terms of the Maastricht Treaty).

However, the liberal system also showed weaknesses in its implementation, which led both to the global financial crisis of 2008 and to the Eurozone debt crisis. The international markets did not function rationally as theoretically supported the neoliberal system but instead as distorted, amid poor information and speculative attacks. The crisis has led to the exclusion of some of the euro area Member States from the international bond markets (as their lending rate was now considered too high), causing them to enter into fiscal adjustment programs based on the restrictive fiscal policy and the complete restructuring of their economy.

One of them was Greece, a country with very high public debt and chronic deficits, which presented a post-Soviet economy, refusing to adapt to the new economic standards. Its entry into the common European currency gave Greece a time-lag, as cheap lending from international markets enabled it to refinance its debts, without restructuring its economy though. With the outbreak of the Eurozone debt crisis, however, the country was in a stalemate, resulting in a fiscal adjustment

program. Being the country with the most economic problems and having a political system that was unable to bear the political costs involved in its consolidation measures (both financially and structurally), it was very difficult to meet the targets set by these programs. So Greece has had to go through three such programs and eight years to date in order to bring about a partial although fragile balance in its economy. In the meantime, there have been many reactions but also alternative proposals (such as withdrawing from the monetary union) which, if implemented, would have probably have far worse results.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία οχτώ έτη η χώρα μας περνάει μια πρωτοφανή οικονομική κρίση, χωρίς κανείς να μπορεί να πει με βεβαιότητα ότι βρισκόμαστε στο τέλος της. Από την άνοιξη του 2010 μέχρι και σήμερα έχουν εφαρμοστεί τέσσερα μνημόνια συνεργασίας με τους δανειστές μας (οι οποίοι αρχικά αποτελούνταν από τις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ενώ προσφάτως έχει ενταχθεί σε αυτούς και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας), που αρχικά είχαν ως σκοπό τη διάσωση της Ελληνικής οικονομίας και δευτερευόντως τη μετατροπή της σε μια σύγχρονη Νεοφιλελεύθερη Οικονομία. Τα μέτρα που αποτυπώνονταν στα εν λόγω μνημόνια συνεργασίας αποτελούσαν ένα μείγμα περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής (ώστε να μειωθούν δραστικά οι κρατικές δαπάνες), αύξησης της φορολογικής βάσης και των κρατικών εσόδων (μέσω μείωσης του αφορολόγητου ορίου και αντίστοιχης αύξησης των φορολογικών συντελεστών), εφαρμογής διαρθρωτικών μέτρων (όπως αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου, που θα οδηγούσε σε άρση των πολλών αγκυλώσεων που παρατηρούνταν και αύξηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας) και ιδιωτικοποιήσεων κρατικών εταιριών.

Τα μέτρα αυτά βασίστηκαν στις αρχές της συνθήκης του Μάαστριχτ, η οποία με τη σειρά της ακολουθούσε τα πρότυπα που είχαν τεθεί από το λεγόμενο Washington Consensus, που είχε αποτελέσει τη βάση του φιλελεύθερου συστήματος από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι και σήμερα. Η χώρα μας κλήθηκε να εφαρμόσει σε ελάχιστο χρονικό διάστημα μέτρα που θα άλλαζαν ριζικά την οικονομία της, με αποτέλεσμα να υπάρξουν πολλές αντιδράσεις, οι οποίες και οδηγούσαν τις εκάστοτε κυβερνήσεις σε υπαναχωρήσεις και αδυναμία εφαρμογής των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, ρίχνοντας μεγαλύτερο βάρος στην εφαρμογή της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής.

Το επίπεδο δυσκολίας του εν λόγω εγχειρήματος καθίστατο ακόμη μεγαλύτερο, καθώς λόγω της ύπαρξης του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος η εφαρμογή οποιασδήποτε μορφής νομισματικής πολιτικής μονομερώς από την Ελλάδα

καθίστατο αδύνατη. Στο πλαίσιο αυτό, μερίδα του πολιτικού κόσμου της χώρας, όπως επίσης και μεγάλο μέρος του πληθυσμού της, ζητούσαν αλλαγή του μείγματος των μέτρων ζητώντας ουσιαστικά την εφαρμογή μιας μορφής Νέο Κεϋνσιανής πολιτικής, ενώ πολλοί έφτασαν στο σημείο να ζητούν ακόμη και έξοδο της χώρας μας από το κοινό νόμισμα, ώστε να καταστεί δυνατή η άσκηση ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής. Παράλληλα και η μη Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, οικονομική και ουσιαστική συμβάλει στις παθογένειες του κάθε κράτους.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να δείξει εάν τελικά το μείγμα των οικονομικών μέτρων που εφαρμόζει η Ελλάδα τα τελευταία οχτώ χρόνια είναι το σωστό ή εάν τελικά η κριτική που ασκείται για τα αυτά έχει βάση. Το συμπέρασμα αυτό θα βγει κατόπιν της συγκρίσεως των δύο εκ διαμέτρου αντίθετων οικονομικών θεωριών (Κεϋνσιανού συστήματος και νεοφιλελεύθερου), όπως επίσης και της αναλύσεως τόσο των λόγων που οδήγησαν την χώρα μας στο χείλος του γκρεμού, όσο και των εναλλακτικών μέτρων οικονομικής πολιτικής που έχουν προταθεί κατά καιρούς από μερίδα οικονομολόγων και πολιτικών του εγχωρίου και διεθνούς συστήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES ΣΤΟΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα, η Κεϋνσιανή αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική, αποτελούσε την κύρια στρατηγική εξόδου μιας χώρας από το καθεστώς της ύφεσης. Ο βασικός συντελεστής στην στρατηγική αυτή ήταν το ίδιο το κράτος (βλ. δημόσιος τομέας ή γενική κυβέρνηση κατά το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών – ESA 2010¹ -), το οποίο μέσω των δημοσίων επενδύσεων μπορούσε να αυξάνει την ενεργό ζήτηση, βγάζοντας την οικονομία από την ύφεση. Από τις αρχές της δεκαετίας του ενενήντα όμως επικράτησε η φιλελεύθερη άποψη (η οποία και στη συνέχεια εφαρμόστηκε μέσω των βασικών αρχών του Washington Consensus) του λιγότερου δυνατού κράτους, με τον ιδιωτικό τομέα να αποτελεί πλέον την ατμομηχανή της οικονομίας. Στην περίπτωση αυτή το κράτος όφειλε να τηρεί ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, να μην παράγει ελλείμματα, και ο ρόλος του να περιορίζεται στην είσπραξη εσόδων (κυρίως μέσω προοδευτικής μορφής φόρων) και στην στοχευόμενη αξιοποίηση τους στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής όπως η υγεία και η παιδεία.

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η περιγραφή της μετάβασης από την αντικυκλική πολιτική του Keynes στην φιλελεύθερη (μονεταριστικό υπόδειγμα) και η περιγραφή των δύο αυτών μορφών οικονομικών απόψεων (βλ. οικονομικών υποδειγμάτων).

1.2. Η ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ KEYNES

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα κύριος στόχος της δημοσιονομικής πολιτικής ενός κράτους δεν ήταν η μείωση του δημοσίου χρέους του

¹ <http://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-2010>

και η σταθεροποίηση του σε χαμηλό επίπεδο, ούτε η σύνταξη ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού. Κύριοι στόχοι ήταν η επίτευξη του επιπέδου πλήρους απασχόλησης και η αντιμετώπιση των κυκλικών διακυμάνσεων της οικονομίας. Σύμφωνα με τον Keynes, σε περιόδους ύφεσης τα κράτη θα έπρεπε να αυξάνουν το επίπεδο του ελλείμματος τους, μέσω της αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, και να το μειώνουν σε περιόδους μεγάλης ανάπτυξης (McAleese, 2005). Ουσιαστικά, σύμφωνα πάντα με τη θεωρία της αντικυκλικής πολιτικής, το κράτος θα αποτελούσε την «ατμομηχανή» της οικονομίας, αφού σε μια περίοδο ύφεσης όπου ο ιδιωτικός τομέας δεν επιθυμούσε να προχωρήσει σε επενδύσεις, μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών το κράτος προχωρούσε σε αύξηση της συνολικής ζήτησης της οικονομίας με άμεσο επακόλουθο την πολλαπλασιαστική αύξηση του εγχώριου προϊόντος/εισοδήματος και την πίεση για επαναφορά του επιπέδου απασχόλησης των συντελεστών (με κυριότερο την εργασία) σε αυτό της πλήρους απασχόλησης.

Ο τρόπος αυτός αντιμετώπισης των οικονομικών κύκλων από την κυβέρνηση του εκάστοτε κράτους, είχε θετικό αντίκτυπο στο κράτος/έθνος αφού δεν αναγκαζόταν να προχωρήσει σε μέτρα περιορισμού των κρατικών δαπανών και αύξησης των εσόδων που θα είχαν ως επακόλουθο την κοινωνική επιβάρυνση. Επιπρόσθετα, έδινε την δυνατότητα στην εκάστοτε χώρα να καταπολεμήσει την εγχώρια ανεργία άμεσα, μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας λόγω των αυξημένων κρατικών επενδύσεων.

Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, πολλοί πολέμιοι της θεωρίας του Keynes ισχυρίζονταν ότι η υπέρμετρη αυτή αύξηση των κρατικών επενδύσεων ουσιαστικά γιγάντωνε το δημόσιο τομέα και στερούσε από τον ιδιωτικό τη δυνατότητα να έχει την πρωτοπορία όσον αφορά τις επενδύσεις σε μια χώρα (crowding out effect) (ibid: 494). Παρά τις αντίθετες απόψεις όμως, οι περισσότερες βιομηχανικές χώρες της εποχής ενστερνίστηκαν την θεωρία της αντικυκλικής πολιτικής, σκεφτόμενες και το πολιτικό κόστος που θα είχε η επιλογή ενός άλλου, πιο επώδυνου οικονομικά και κοινωνικά, τρόπου αντιμετώπισης των κυκλικών διακυμάνσεων της οικονομίας.

1.3 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το θεωρητικό υπόβαθρο της Κεϋνσιανής θεωρίας έδινε τη δυνατότητα στα κράτη να αντιμετωπίσουν τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας εφαρμόζοντας μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, η οποία θα έδινε τη δυνατότητα στην κυβέρνηση όχι μόνο να μην υποστεί πολιτικό κόστος, αλλά μέσω αυτής να επαναφέρει γρήγορα τη χώρα σε ρυθμούς ανάπτυξης.. Όμως στα χρόνια εφαρμογής της αντικυκλικής οικονομικής πολιτικής εμφανίστηκαν αρκετές επιπλοκές οι οποίες έδειξαν ότι τελικά η ισορροπία σε μια οικονομία δεν έρχεται ποτέ χωρίς τις αντίστοιχες θυσίες. Τα κυριότερα προβλήματα που εντοπίστηκαν ήταν τα εξής:

Το πολιτικό κόστος: Μια εκ των βασικών αρχών της Κεϋνσιανής θεωρίας ήταν η μείωση του κρατικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους σε περιόδους μεγάλης άνθησης της οικονομίας, ώστε να καλυφθεί η αύξηση του δημοσίου ελλείμματος που είχε δημιουργηθεί για την ανάσχεση της ύφεσης. Παρόλα αυτά, τις περισσότερες φορές οι χώρες που εφαρμόζαν το σύστημα όχι μόνο δεν περιόριζαν τις κρατικές τους δαπάνες, αλλά αντίθετα τις αύξαναν, αυξάνοντας έτσι τα επίπεδα του δημοσίου ελλείμματος και το ύψος του δημοσίου χρέους αντίστοιχα (McAleese, 2005). Η τακτική αυτή μπορεί να μην φαίνεται ορθή με βάση την οικονομική λογική, θεωρείται όμως ιδανική από πλευράς πολιτικής, αφού μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική προκαλεί κοινωνική δυσαρέσκεια και μπορεί να έχει μεγάλο πολιτικό κόστος. Αντίθετα, μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κάνει μια κυβέρνηση πολύ δημοφιλή, αφού η εφαρμογή της δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και αύξηση του επιπέδου των μισθών. Με τον τρόπο αυτό όμως, οι πολιτικές δυνάμεις ουσιαστικά συνέβαλαν στην επαναφορά των κυκλικών διακυμάνσεων, αφού η συνεχής αύξηση του κρατικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους προκαλούν αστάθεια στην οικονομία, καθιστώντας την επιρρεπή σε μια πιθανή κρίση.

Η αναποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα: Την περίοδο εφαρμογής της αντικυκλικής πολιτικής παρουσιάζεται παγκοσμίως μια τάση ανόδου των κρατικών δαπανών σε σχέση με το παραγόμενο Α.Ε.Π. Η σχέση αυτή μεταξύ του Α.Ε.Π. και των δημοσίων δαπανών παρακίνησε πολλούς οικονομολόγους να υποστηρίξουν την άποψη ότι πλέον το κράτος άρχιζε να γίνεται υπερβολικά μεγάλο και ότι η πώληση κρατικών επιχειρήσεων σε ιδιώτες θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγικότητας (McAleese, 2005).

Η σταδιακή μείωση των θετικών αποτελεσμάτων: Στις αρχές της δεκαετίας του '70 παρουσιάζεται ένα φαινόμενο το οποίο δεν προβλεπόταν πουθενά στην οικονομική θεωρία, ο στασιμοπληθωρισμός. Ουσιαστικά μέσω της ονομασίας αυτής περιγράφηκε το φαινόμενο μια χώρα να παρουσιάζει ταυτόχρονα υψηλό πληθωρισμό και ανεργία. Μέσω του φαινομένου αυτού αποδείχτηκε ότι η αντικυκλική πολιτική όχι μόνο δεν μείωνε στο ελάχιστο την ανεργία, αλλά αντίθετα η συνεχής επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κατέληγε να δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις με αποτέλεσμα η πραγματική αύξηση της παραγωγικότητας να είναι πολύ μικρότερη από το αναμενόμενο (McAleese, 2005). Η σημαντική αυτή φαινομενικά αποτυχία της θεωρίας να εφαρμοστεί στην πράξη έδωσε χώρο σε νέες θεωρίες να αναδυθούν και ουσιαστικά καταδίκασε την αντικυκλική πολιτική στην αφάνεια.

1.4 Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 το επίπεδο του δημοσίου χρέους σε πολλές βιομηχανικές χώρες ήταν υψηλότατο, σε σημείο που αρκετοί ιδιώτες πιστωτές άρχισαν να αμφισβητούν τη δυνατότητα αποπληρωμής του (McAleese, 2005). Το παράδειγμα της κρίσης του Μεξικό ήταν χαρακτηριστικό, με τους ιδιώτες επενδυτές να κρίνουν ότι η χώρα πιθανότατα θα αδυνατούσε να αποπληρώσει το χρέος της, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση του επιτοκίου δανεισμού των κρατικών ομολόγων της και την φυγή των ιδιωτικών κεφαλαίων από τη χώρα, δεδομένης της ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων που είχε υιοθετήσει (βλ. Ασύμβατη τριλογία του

Καθηγητή Mundell²). Η κρίση επεκτάθηκε άμεσα σε όλη τη Λατινική Αμερική με κίνδυνο να πάρει παγκόσμιες διαστάσεις εάν δεν υπήρχε άμεση παρέμβαση. Η χρεοκοπία αποφεύχθηκε μόνο όταν αποφασίστηκε ο δανεισμός του Μεξικού από τις Η.Π.Α. και την Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών και δέχθηκαν την αναδιάρθρωση του χρέους (Krugman 2009).

Η ανησυχία που προκλήθηκε λόγω της ανωτέρω κρίσης ανάγκασε μεγάλο αριθμό χώρων να θέσουν ως βασικούς στόχους της οικονομικής πολιτικής τους την μείωση των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, όπως επίσης και την σημαντική μείωση του κράτους, εφόσον είχαν δεχθεί την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων και περίπου σταθερή ισοτιμία, αν όχι σε νομισματική ένωση.

Η αλλαγή αυτή πλεύσης όσον αφορά την ακολουθούμενη οικονομική πολιτική επιβεβαιώθηκε περίτρανα με την υπογραφή το 1992 της συνθήκης του Μάαστριχτ, στην οποία και εμπεριέχονταν οι προϋποθέσεις τις οποίες και θα έπρεπε να πληρεί μια Ευρωπαϊκή χώρα ώστε να συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (E-ONE, ή Economic and Monetary Union –EMU-). Αυτές οι αβάσιμες προϋποθέσεις ήταν: έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3% του Α.Ε.Π., επίπεδο δημοσίου χρέους έως 60% του Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση. Ο πληθωρισμός θα έπρεπε να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του κράτους-μέλους με τις καλύτερες επιδόσεις). Οι ισοτιμίες του νομίσματός της κάθε χώρας θα έπρεπε να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που όριζε ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ-II) για δύο τουλάχιστον χρόνια πριν την αίτηση ένταξης στην ONE. Τέλος, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών κρατών-μελών με τις καλύτερες επιδόσεις (Eichengreen 2008). Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι και πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας κινήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση, με κυριότερα παραδείγματα αυτά του Μεξικού (Krugman 2009) και της Αργεντινής (Krugman 2009).

² https://en.wikipedia.org/wiki/Mundell-Fleming_model

1.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Κεϋνσιανή αντικυκλική πολιτική παρουσίαζε μια σειρά πλεονεκτημάτων που σίγουρα δεν μπορούν να αγνοηθούν. Η εφαρμογή επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών σε περιόδους ύφεσης είναι όντως μια επαναστατική ιδέα, ειδικά με τα σημερινά δεδομένα όπου στις περισσότερες περιπτώσεις η λύση θεωρείται ότι είναι η άμεση περιστολή των δαπανών μέσω της εξυγίανσης των κρατικών δημοσιονομικών. Η οικονομική πολιτική του Keynes ουσιαστικά υποστήριζε ότι μια χώρα σε ύφεση θα έπρεπε να δανειστεί, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό το έλλειμμα της, και στη συνέχεια να διοχετεύσει το χρήμα αυτό μέσω κρατικών επενδύσεων, οι οποίες θα άνοιγαν νέες θέσεις εργασίας και θα έδιναν έργα στον ιδιωτικό τομέα, ανατάσσοντας με τον τρόπο αυτό την εθνική οικονομία της χώρας. Στη συνέχεια, όταν κάποια στιγμή η οικονομία θα ανέκαμπτε και αργότερα αναπτυσσόταν, η κυβέρνηση με τους αυξημένους φόρους λόγω αύξησης του ΑΕΠ θα μπορούσε να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό της και να μειώσει το δημόσιο χρέος.

Όμως στην πράξη σχεδόν καμία χώρα δεν εφάρμοσε το δεύτερο σκέλος (περιστολή δημόσιων δαπανών ίση με την ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων, όταν θα έχει μπει στο ανοδικό στάδιο του οικονομικού κύκλου η οικονομία) της θεωρίας, διότι αυτό θα απαιτούσε θυσίες από πλευράς των πολιτών, πράγμα που σημαίνει πολιτικό κόστος. Για το λόγο αυτό οι περισσότερες κυβερνήσεις δεν προχώρησαν σε αυτό το κομμάτι, συνεχίζοντας τις δαπάνες και διογκώνοντας το δημόσιο χρέος. Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της Κεϋνσιανής πολιτικής εντοπίστηκε μια ακόμη μεγάλη αδυναμία, η παρουσία πληθωριστικών πιέσεων και ανεργίας ταυτόχρονα (στασιμοπληθωρισμός), δείχνοντας ενδεχομένως ότι η κακή επιλογή όσον αφορά το είδος κρατικών δαπανών στο οποίο δίνονταν τα επενδύσιμα χρήματα όχι μόνο δεν μείωνε την ανεργία, αλλά δημιουργούσε και πληθωριστικές πιέσεις.

Οι κρίσεις που εμφανίστηκαν τη δεκαετία του '80 ουσιαστικά έδειξαν, υπό προϋποθέσεις, ότι το υψηλό δημόσιο χρέος και τα μεγάλα κρατικά ελλείμματα που είχαν δημιουργηθεί καθιστούσαν τις χώρες αναξιόπιστες ως προς τη δυνατότητα

αποπληρωμής του χρέους και ευάλωτες σε κερδοσκοπικές επιθέσεις. Πλέον ήταν υποχρεωμένες να υιοθετήσουν πολιτικές οι οποίες θα είχαν ως στόχο την εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η «Συναίνεση της Ουάσινγκτον» (THE WASHINGTON CONSENSUS)

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον Απρίλιο 1990 ένα άρθρο του John Williamson προκάλεσε αίσθηση με τη δημοσίευσή του. Στο άρθρο αυτό ουσιαστικά περιγραφόταν η οικονομική πολιτική την οποία θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι υπερχρεωμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής ώστε να ανακάμψουν οικονομικά, άλλα και να έχουν στη στήριξη των Η.Π.Α., του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην προσπάθειά τους αυτή. Ουσιαστικά η δημοσίευση περιέγραφε εν ολίγοις το νέο-φιλελεύθερο σύστημα, το οποίο απείχε αρκετά από τον προκάτοχο του, την Κεϋνσιανή θεωρία. Σε γενικές γραμμές περιέγραφε ότι ο μόνος δρόμος για να ανακάμψουν οι υπερχρεωμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής ήταν η εφαρμογή μιας αυστηρά περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση δομικών αλλαγών στην οικονομία και την ύπαρξη μιας ανταγωνιστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν να επανέλθουν στις Διεθνείς Αγορές αποκαθιστώντας την αξιοπιστία τους.

Οι απόψεις αυτές του Williamson έγιναν πολύ δημοφιλείς, κυρίως λόγω της γενικότερης μεταστροφής του κλίματος στις αρχές της δεκαετίας του '90 και την γενικότερη επικράτηση του φιλελευθερισμού, αφού η λογική της συσσώρευσης του κεφαλαίου, στον καπιταλισμό που ζούμε σήμερα, δεν γίνεται στο βιομηχανικό αλλά στο τραπεζικό σύστημα. Το τελευταίο όμως έχει ανάγκη την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων διεθνώς και την «έκλειψη» της έννοιας του κράτους/έθνους που ο διαφωτισμός είχε καθιερώσει (βλ. Wallerstein³, Piketty⁴ κá. Πολλοί οικονομολόγοι, ιδιαίτερα στη Λατινική Αμερική, ενστερνίστηκαν πλήρως τις απόψεις του Krugman, 2009), προωθώντας ριζικές αλλαγές στο οικονομικό σύστημα των χωρών αυτών.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Wallerstein

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Piketty

Καθ' όλη τη δεκαετία του '90 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εφάρμοσε προγράμματα προσαρμογής βασισμένα στις αρχές του Washington Consensus σε πολλές περιπτώσεις κρίσεων όταν ζητήθηκε η συνδρομή του, με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα όμως. Η γνωστότερη ίσως περίπτωση αποτυχίας ήταν αυτή της χρεοκοπίας της Αργεντινής το 2001.

Λόγω των προβλημάτων εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων σε πολλές χώρες, το Washington Consensus άρχισε να χάνει την αίγλη του ως οδηγός αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων, με κάποιους να ισχυρίζονται ότι οι αρχές του ήταν πολύ γενικές, ότι δεν λαμβάνονταν υπόψη τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των οικονομιών κάποιων χωρών, ότι το βάρος των μεταρρυθμίσεων έπεφτε κυρίως στους ώμους των πιο αδύναμων κοινωνικά ομάδων (Stiglitz, 2002) και ότι η λεγόμενη «ελαστική μορφή εργασίας» δεν δημιουργούσε νέες θέσεις εργασίας (Frers, 2012).

Παρόλα αυτά, ακόμη και σήμερα, με κάποιες τροποποιήσεις όσον αφορά στο πρόγραμμα προσαρμογής, οι αρχές του Washington Consensus φαίνεται να εφαρμόζονται και στα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής των υπερχρεωμένων χωρών της Ευρωζώνης. Σκοπός του εν λόγω κεφαλαίου είναι η ανάλυση των αρχών του Washington Consensus που ουσιαστικά λειτούργησε ως οδηγός εφαρμογής του νεοφιλελεύθερου συστήματος.

2.2 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS

Οι βασικές αρχές του Washington Consensus ουσιαστικά αποτελούν και τους θεμέλιους λίθους του φιλελευθερισμού. Μια χώρα για να ανακάμψει οικονομικά από μια περίοδο ύφεσης θα πρέπει να βάλει τάξη στα δημόσια οικονομικά της, μηδενίζοντας τα ελλείμματα της και μειώνοντας το δημόσιο χρέος της μέσω μιας περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να προχωρήσει σε έναν σημαντικό αριθμό δομικών αλλαγών όσον αφορά στην οικονομία της, ώστε το μέγεθος του κράτους να μειωθεί και ο προστατευτισμός να εξαλειφθεί. Πρακτικά, τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθήσει μια χώρα με σοβαρά δημοσιονομικά προβλήματα είναι τα εξής:

- Δημοσιονομική πειθαρχία: Η δημοσιονομική πειθαρχία κρίνεται απαραίτητη από την Ουάσιγκτον για την ανάκαμψη της οικονομίας μιας χώρας. Μια χώρα με υψηλό δημόσιο χρέος και χρόνια ελλείμματα κινδυνεύει να αποκλειστεί από τις αγορές ομολόγων και να χάσει ιδιωτικά κεφάλαια λόγω του κλίματος αβεβαιότητας που προκαλείται. Το Δ.Ν.Τ. θέτει ως όρο για το δανεισμό χωρών τη σύσταση και εφαρμογή προγραμμάτων δημοσιονομικής εξυγίανσης, ώστε οι τελευταίες να μπορέσουν να αποπληρώσουν τα χρέη τους προς αυτό (Williamson 1990: 02). Η αρχή αυτή της δημοσιονομικής πειθαρχίας επικράτησε καθ'όλη τη δεκαετία του '90 και εφαρμόστηκε από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Krugman, 2009) έως και την Ευρώπη (Eichengreen, 2008). Έτσι πλέον οι χώρες θα έπρεπε να τηρούν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, να εξαλείψουν τα χρόνια ελλείμματα τους και να μειώσουν το δημόσιο χρέος τους.
- Η ανακατανομή των δημοσίων δαπανών: Είναι γεγονός ότι μεγάλος μέρος των δημοσίων δαπανών επενδύεται σε τομείς όπως τα εξοπλιστικά προγράμματα του στρατού. Οι δαπάνες αυτές θα μπορούσαν να μειωθούν σταδιακά και να ανακατανομηθούν σε τομείς όπως η Παιδεία και η Υγεία. Οι δύο τελευταίοι θεωρούνται τομείς μέγιστης σημασίας για την οικονομία μιας χώρας, καθώς βελτιώνουν την παραγωγικότητα του ανθρωπίνου κεφαλαίου. Ο τρόπος κατανομής των δαπανών αυτών θα πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να ευνοεί τους αναξιοπαθόντες και τις κατώτερα εισοδηματικές ομάδες του πληθυσμού (Williamson, 1990).
- Σοβαρή σπατάλη δημοσίου χρήματος για την Ουάσιγκτον θεωρούνται οι λεγόμενες επιδοτήσεις σε εγχώρια προϊόντα και κρατικές επιχειρήσεις. Το είδος αυτό των επιδοτήσεων ουσιαστικά αποτελεί ένα είδος προστατευτισμού το οποίο όχι μόνο δεν βοηθάει την εγχώρια οικονομία (δεν κάνει τα προϊόντα και τις κρατικές εταιρίες πιο ανταγωνιστικά, αντίθετα το γεγονός ότι δεν κινδυνεύουν από τον ανταγωνισμό λόγω των επιδοτήσεων προκαλεί στρεβλώσεις) αλλά αντιθέτως αποτελεί μια μόνιμη σπατάλη των κρατικών πόρων. Η κατάργηση των επιδοτήσεων κρίνεται απαραίτητη ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και να ανακατανομηθούν οι πόροι αυτοί σε άλλους τομείς όπως η δημιουργία υποδομών,

οι οποίοι θα ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα της χώρας και θα την κάνουν πόλο ξένων επενδύσεων (ibid: 05).

- Η αλλαγή του φορολογικού συστήματος: Η μείωση του κρατικού ελλείμματος σε μια χώρα που εφαρμόζει περιοριστική δημοσιονομική πολιτική μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους : είτε με την μείωση των κρατικών δαπανών, είτε με την αύξηση των φορολογικών εσόδων, είτε με συνδυασμό τους (McAleese, 2005). Για να αυξήσει τα φορολογικά της έσοδα μια χώρα θα πρέπει να έχει ευρεία φορολογική βάση και μέτριο επίπεδο φόρων. Η φορολόγηση κεφαλαίων τα οποία βγαίνουν από τη χώρα είναι μια επιπλέον επιλογή, ώστε η χώρα να κερδίσει έσοδα από τυχόν διαφυγόντα κεφάλαια, αλλά και να μπορέσει να εμποδίσει την φυγή τους (Williamson, 1990: 04).
- Το ύψος των επιτοκίων δανεισμού: Στο σημείο αυτό ο Williamson ταυτίζεται πλήρως με τη θεωρία του φιλελεύθερου συστήματος, αφού θεωρεί ότι θα πρέπει τα επιτόκια δανεισμού των χωρών να καθορίζονται μέσω των διεθνών αγορών και όχι μέσω εσωτερικών παραγόντων (Williamson, 1990: 04), ενώ θεωρεί ότι το ύψος του επιτοκίου θα πρέπει να είναι θετικό, ώστε να υπάρχει κέρδος για τους επενδυτές και να αυξηθεί το επίπεδο των αποταμιεύσεων, αλλά όχι πολύ υψηλό, διότι θα μπορούσε να προκαλέσει εκτίναξη του δημοσίου χρέους.
- Η συναλλαγματική ισοτιμία: Η χώρα οφείλει να έχει μια ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία, η οποία και θα προκαλέσει ένα είδος ανάπτυξης που θα βασίζεται στο εξαγωγικό εμπόριο. Αντίθετα, μια υπερτιμημένη συναλλαγματική ισοτιμία μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω ύφεση στην οικονομία, ενώ οι συνεχείς μεταβολές της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας προκαλούν κλίμα αβεβαιότητας όσον αφορά στις επενδύσεις στη χώρα (Williamson, 1990: 05), με αποτέλεσμα την φυγή κεφαλαίων από αυτή. Για το λόγο αυτό μεγάλος αριθμός χωρών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 ακολούθησαν την τεχνική της σύνδεσης του νομίσματος του με το δολάριο σε μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία (Eichengreen, 2008: 185).
- Το ελεύθερο εμπόριο: Όσον αφορά τον τομέα των εμπορικών συναλλαγών τα γεγονότα ήταν ξεκάθαρα. Τα εισαγόμενα προϊόντα δεν θα έπρεπε να υπόκεινται σε οποιουσδήποτε δασμούς ή ποσοτικούς περιορισμούς ή άλλα προστατευτικά της εγχώριας παραγωγής μέτρα, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία

εμπορίου, το οποίο και θα ενέτεινε τον ανταγωνισμό μεταξύ των εγχώριων και των εισαγόμενων προϊόντων, δίνοντας στον καταναλωτή περισσότερες επιλογές και καλύτερες τιμές. Οι χώρες θα πρέπει να έχουν ωστόσο την επιλογή να εφαρμόζουν ένα είδος προστατευτισμού (κυρίως μέσω δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα) σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως αυτή της *νηπιακής* βιομηχανίας (Williamson, 1990: 05). Επιπρόσθετα, είναι γεγονός ότι δεν γίνεται εντός μιας νύχτας να αλλάξει η μορφή του εμπορίου σε μια χώρα, ειδικότερα όταν μιλάμε για τη μετάβαση από το καθεστώς του προστατευτισμού σε αυτό του ελεύθερου εμπορίου.

- Οι άμεσες ξένες επενδύσεις: Οι άμεσες ξένες επενδύσεις κρίνονται αναγκαίες για όλες τις χώρες καθώς οι πολυεθνικές επενδύοντας σε μια χώρα δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, μεταφέρουν τις τεχνολογικές τους γνώσεις, τοποθετούν κεφάλαια και αυξάνουν τις παραγωγικές δυνατότητες της. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι όταν ο Williamson μιλούσε για απελευθέρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων από κάθε μορφής περιορισμό, εννοούσε το κομμάτι των μακροπρόθεσμων επενδύσεων (αγορά εγχώριων εταιριών και επέκτασή τους ή δημιουργία υποδομών και εγκαταστάσεων) και όχι την πλήρη και χωρίς έλεγχο απελευθέρωση των βραχυπρόθεσμων επενδύσεων χαρτοφυλακίου όπως οι κεφαλαιακές εισροές (όπως οι επενδύσεις σε ομόλογα και μετοχές) οι οποίες και μπορούν να αποχωρίσουν άμεσα σε περιπτώσεις κρίσεων (Marangos).
- Ιδιωτικοποιήσεις: Οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων παρουσιάζουν δύο μεγάλα πλεονεκτήματα. Πρώτον, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, πολλές κρατικές επιχειρήσεις παράγουν ζημιές, με αποτέλεσμα το κράτος να είναι αναγκασμένο να τις επιδοτεί ώστε να μην χρεοκοπήσουν. Το μακροχρόνιο κέρδος από την πώληση της επιχείρησης θα είναι η εξοικονόμηση που θα επέλθει στον κρατικό προϋπολογισμό ετησίως από την διακοπή των επιδοτήσεων. Δεύτερον, βραχυχρόνια η πώληση της εταιρίας θα επιφέρει έσοδα στο κράτος τα οποία και θα χρησιμοποιηθούν για τη μείωση του δημοσίου χρέους (Williamson, 1990: 06). Τέλος, οι επιχειρήσεις αυτές θα λειτουργούν αποτελεσματικότερα μετά την ιδιωτικοποίησή τους, καθώς οι ιδιοκτήτες τους θα έχουν ως σκοπό το κέρδος και θα βρίσκονται σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, καθώς η λάθος στρατηγική μπορεί να τους κοστίζει τα επενδυόμενα κεφάλαια τους (Naim, 2000).

- Όμως ο Williamson πρόσθεσε και μια επιπλέον παράμετρο όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις. Θα πρέπει να πραγματοποιούνται υπό συνθήκες διαφάνειας και όχι με ταχύρυθμες διαδικασίες, καθώς λόγω της μεγάλης διαφθοράς που επικρατεί στις χώρες που παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα, μπορεί τελικά το εν λόγω μέτρο να επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα, καθώς οι οργανισμοί μπορεί να πουληθούν σε πλούσια λόμπυ σε εξευτελιστικές τιμές, πολύ χαμηλότερες της πραγματικής τους αξίας (Marangos).
- Η εξάλειψη των περιορισμών των επενδύσεων: Στις περισσότερες από τις χώρες που παρουσιάζουν χρόνια ελλείμματα και υψηλό δημόσιο χρέος υφίσταται ένα συνολικό νομοθετικό πλαίσιο το οποίο ουσιαστικά περιορίζει κατά πολύ την εισροή ξένων επενδύσεων και εντάσσεται στο συνολικό καθεστώς προστατευτισμού που διέπει τις οικονομίες αυτές. Αυτό περιλαμβάνει τη γραφειοκρατία, την υψηλή φορολόγηση των επιχειρήσεων, τα εμπόδια των εισαγωγών, όπως επίσης και τον έλεγχο των τιμών (Williamson 1990: 06). Μια χώρα η οποία προχωρά στην οικονομική εξυγίανση της θα πρέπει να προωθήσει νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες θα άρουν αυτά τα επενδυτικά εμπόδια (Naim, 2000). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρχουν κανονίστηκες διατάξεις οι οποίες θα καθορίζουν τη διαδικασία πραγματοποίησης επενδύσεων (Marangos).
- Τα πνευματικά δικαιώματα: Όσον αφορά τα πνευματικά δικαιώματα, η προώθηση νομοθετικών ρυθμίσεων που θα εξασφαλίζουν την προστασία τους κρίνεται επιτακτική.

2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι δέκα αυτές αρχές του Washington Consensus προωθούν την εφαρμογή των τριών βασικών κανόνων του φιλελευθερισμού: τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς (εννοούν τη μικροοικονομική μορφή των τελείως ανταγωνιστικών αγορών), την μακροοικονομική πειθαρχία (Market discipline, με την μονοσήμαντη έννοια να πειθαρχεί η κυβέρνηση στην τιμωρευτική λογική των χρηματαγορών, Rommerskirchen, 2015) και τέλος την ένταξη στη νέα παγκοσμιοποιημένη οικονομία (με κύριο χαρακτηριστικό την πλήρως

ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων), μέσω της προώθησης του ελεύθερου εμπορίου και της εξάλειψης των μέτρων παρεμπόδισης των επενδύσεων από το εξωτερικό (Williamson 2002). Ουσιαστικά αποτελεί έναν οδηγό για την φιλελευθεροποίηση μιας οικονομίας, χωρίς όμως να εξειδικεύει το δρόμο που πρέπει να ακολουθηθεί, με αποτέλεσμα να είναι ανοικτό σε παρερμηνείες και να θεωρείται ασαφές, χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε αργότερα έντονα από τους επικριτές του αρχικού άρθρου του Williamson.

Όμως, πρακτικά το Washington Consensus δεν περιγράφει τίποτα παραπάνω από αυτό που ευνοούμε ως «οικονομικά ορθολογικό», ότι δηλαδή μια χώρα θα πρέπει να έχει μια ισορροπία όσον αφορά τα δημοσιονομικά της στοιχεία, ενώ θα πρέπει να προωθεί πολιτικές οι οποίες να συμβάλουν στην ενίσχυση του ανταγωνισμού και όχι στην ενίσχυση του προστατευτισμού. Τα παραπάνω υπό την προϋπόθεση ότι συμβάλλουν στην ποιοτικότερη δηλ. περισσότερο ανθρώπινη, συμβίωση των πολιτών της. *Οι περισσότερες χώρες που εφάρμοσαν τα μέτρα αυτά αρχικά είδαν θεαματικά αποτελέσματα, στη συνέχεια όμως βίωσαν σημαντικές κρίσεις* (Naim 2002). Η αποτυχία της εφαρμογής των αρχών αυτών σε μια σειρά χωρών δημιούργησε πολλές αντιπαραθέσεις μεταξύ των οικονομικών κύκλων σχετικά με το εάν το φιλελεύθερο σύστημα με τη μορφή του Washington Consensus παρουσίαζε δομικές αδυναμίες ή εάν η αποτυχία οφειλόταν σε αστοχίες εφαρμογής των προγραμμάτων εξυγίανσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα εξεταστούν οι κυριότερες περιπτώσεις στις οποίες εφαρμόστηκαν οι εν λόγω αρχές και θα αναφερθούν οι βασικότερες κριτικές κατά του άρθρου του Williamson.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κριτική που δέχθηκε το φιλελεύθερο σύστημα για τις κρίσεις που ξέσπασαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 στις αναπτυσσόμενες οικονομίες που το υιοθέτησαν δε στάθηκε αρκετή ώστε να επηρεαστούν οι ανεπτυγμένες οικονομίες. Μάλιστα οι περισσότερες από τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών πίστευαν ότι οι κρίσεις που επήλθαν οφείλονταν κυρίως στην ελλιπή εφαρμογή των προγραμμάτων δημοσιονομικής σταθερότητας και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Θεωρούσαν ότι η αδυναμία των αναπτυσσόμενων οικονομιών να βάλουν τα οικονομικά τους σε τάξη, μειώνοντας τα χρόνια ελλείμματα και το υψηλό δημόσιο χρέος ήταν αυτή που προκάλεσε την κρίση και όχι το ίδιο το φιλελεύθερο σύστημα. Οι απόψεις του Stiglitz αγνοήθηκαν και η κυρίαρχη άποψη συνέχιζε να είναι αυτή που θεωρούσε τις διεθνείς αγορές το ρυθμιστή του συστήματος, υποστηρίζοντας ότι δεν θα έπρεπε επουδενί να περιορίζονται από ισχυρούς κρατικούς ελέγχους. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας ήταν ελεύθερος να λειτουργεί χωρίς ουσιαστικά να υπάγεται σε περιορισμούς.

Μέχρι και το τέλος του 2007 φαινόταν ότι τελικά η ορθή τακτική ήταν αυτή. Οι ρυθμοί ανάπτυξης των ανεπτυγμένων χωρών έφταναν πολλές φορές σε διψήφιο αριθμό, με την περίοδο 2002-2007 να σημειώνεται η μεγαλύτερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη των τελευταίων σαράντα ετών (Χαρδούβελης, 2011). Πρότυπο χώρας του φιλελεύθερου συστήματος όλο αυτό το χρονικό διάστημα υπήρξαν οι Η.Π.Α. οι οποίες δεν παρέλειπαν να επισημαίνουν συνεχώς την στήριξη τους στο σύστημα των ελεύθερων διεθνών αγορών. Όμως μέσα στο 2008 το σκάσιμο της φούσκας των στεγαστικών δανείων στις Η.Π.Α. δημιούργησε μια αλυσιδωτή αντίδραση γεγονότων τα οποία οδήγησαν στη δημιουργία της μεγαλύτερη οικονομικής κρίσης που γνώρισε η παγκόσμια οικονομία μετά το 1930.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 ήταν μια χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία όμως στη συνέχεια πέρασε στην πραγματική οικονομία προκαλώντας

πρωτόγνωρα υφεσιακά φαινόμενα. Οι επιπτώσεις της κρίσης αυτής στην πραγματική οικονομία είναι ορατές ακόμη και σήμερα μέσω της κρίσης χρέους που ταλανίζει την Ευρωζώνη από το 2009 και μέχρι και σήμερα δεν έχει τεθεί υπό έλεγχο.

Η κρίση του 2008 όμως αποτέλεσε και τη βάση για περαιτέρω κριτική του φιλελεύθερου συστήματος. Πολλοί ισχυρίστηκαν ότι εν τέλει οι διεθνείς αγορές παρουσιάζουν μια σειρά από μεγάλες αδυναμίες, γεγονός που μόνο τέλειες δεν τις καθιστά, με αποτέλεσμα οι απόψεις του Stiglitz για ανάληψη από μέρους του κράτους ενός ρόλου ρυθμιστή των αγορών και προστάτη του κοινωνικού συνόλου να επανέλθουν δριμύτερες. Σκοπός του εν λόγω κεφαλαίου είναι αναλύσει αρχικά τον τρόπο λειτουργίας των διεθνών αγορών και στη συνέχεια να προβεί σε μια επιμέρους ανάλυση της κρίσης του 2008 ώστε τελικά να αποδειχθεί εάν τελικά οι απόψεις του Stiglitz περί ύπαρξης ατελειών στη λειτουργία των διεθνών αγορών έχουν ισχύ και εάν τελικά το κράτος θα πρέπει να επωμιστεί μέσω νομικών παρεμβάσεων ένα ρόλο ρυθμιστή των αγορών, γεγονός που όμως αντίκειται στις αρχές του φιλελεύθερου συστήματος άλλα και του αρχικού Washington Consensus που υποστηρίζουν την πλήρη ελευθερία κινήσεων των διεθνών αγορών χωρίς την παραμικρή ύπαρξη κρατικών παρεμβάσεων.

3.2 Ο ΗΓΕΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι και σήμερα οι διεθνείς αγορές παίζουν ένα βασικό ρόλο στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Ο ρόλος αυτός τους έχει δοθεί λόγω της υιοθέτησης από το σύνολο των χωρών του φιλελευθερισμού, σύμφωνα με τον οποίο το οικονομικό σύστημα θα πρέπει να έχει ως θεμέλιο λίθο του τις διεθνείς αγορές. Στις διεθνείς αγορές πραγματοποιείται ένα μεγάλο μέρος των διακρατικών χρηματοοικονομικών συναλλαγών, ενώ επίσης οι χώρες προωθούν τα ομόλογα τους προς πώληση ώστε μέσω του δανεισμού από την αγορά ομολόγων να καλύψουν τις χρηματικές τους ανάγκες. Το επιτόκιο των ομολόγων αυτών όμως δεν καθορίζεται από τις ίδιες τις χώρες, αλλά βάσει των τάσεων που δημιουργούνται στις διεθνείς αγορές για την οικονομική κατάσταση μιας χώρας. Έτσι είναι λογικό οι ανεπτυγμένες χώρες να δανείζονται με χαμηλότερο επιτόκιο από τις αναπτυσσόμενες

λόγω των καλύτερων οικονομικών αποτελεσμάτων που παρουσιάζουν. Όμως η άποψη των διεθνών αγορών δεν διαμορφώνεται μόνο βάσει των οικονομικών αποτελεσμάτων μιας χώρας, αλλά επίσης βάσει των προβλέψεων και της πληροφόρησης που υπάρχει για τις χώρες αυτές.

Στο σημείο αυτό όμως παρουσιάζεται και η μεγάλη ισχύς των αγορών σήμερα. Έστω λοιπόν ότι μια χώρα παρουσιάζει ένα δημόσιο χρέος το οποίο δεν είναι μη βιώσιμο, αλλά παρουσιάζει έναν ελλειμματικό προϋπολογισμό. Η εν λόγω χώρα κάνει προσπάθειες να μειώσει το έλλειμμα που παρουσιάζεται, με αργότερους όμως ρυθμούς από αυτούς που θα έπρεπε. Έστω επίσης ότι η χώρα αυτή παρουσιάζει φαινόμενα διαφθοράς τα οποία όμως μέσω της κατάλληλης πολιτικής μπορούν να αντιμετωπιστούν. Η χώρα που περιγράφουμε είναι μια χώρα η οποία να μην παρουσιάζει προβλήματα στην οικονομία της, δεν είναι όμως τέτοιου μεγέθους που να μπορούν από μόνα τους να επιφέρουν μια μεγάλη οικονομική κρίση, ενώ μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής και αντιμετώπισης της διαφθοράς. Εάν όμως κάποιος έγκριτος αναλυτής ή κάποιος αξιωματούχος διεθνούς οργανισμού δηλώσει δημοσίως ότι η εν λόγω χώρα είναι πολύ πιθανόν να μην μπορέσει να μειώσει τα ελλείμματα της, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό το δημόσιο χρέος της στο μέλλον μη βιώσιμο, τότε οι επενδυτές φοβούμενοι ότι η πρόβλεψη αυτή είναι πολύ πιθανό να πραγματοποιηθεί θα ξεκινήσουν να αποσύρουν τα κεφάλαια τους από την χώρα αυτή. Τα κρατικά της ομόλογα, λόγω των δηλώσεων αλλά κυρίως λόγω της μεγάλης φυγής κεφαλαίων από αυτή, θα κατηγοριοποιηθούν ως υψηλού ρίσκου με αποτέλεσμα την εκτόξευση των επιτοκίων δανεισμού στις διεθνείς αγορές ομολόγων. Η χώρα αυτή λόγω της μεγάλης φυγής κεφαλαίων, αλλά και λόγω του αποκλεισμού της από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίων, εξαιτίας του υψηλότερου επιτοκίου δανεισμού, θα έχει έλλειψη ρευστότητας, με αποτέλεσμα την αδυναμία αποπληρωμής των υποχρεώσεων της, γεγονός που θα την οδηγήσει στην καλύτερη περίπτωση σε μια βαθιά οικονομική κρίση, ενώ στη χειρότερη στη στάση πληρωμών με ότι αυτό συνεπάγεται.

Από το παραπάνω παράδειγμα γίνεται κατανοητό ότι η απώλεια εμπιστοσύνης από πλευράς των αγορών μπορεί να οδηγήσει την οικονομία μιας χώρας σε μεγάλη κρίση η οποία και θα δικαιώσει την απώλεια αυτή της εμπιστοσύνης. Οι

οικονομολόγοι αποκαλούν το φαινόμενο αυτό «αυτό-εκπληρούμενες κερδοσκοπικές επιθέσεις», ότι δηλαδή πολλές φορές οι κερδοσκοπικές επιθέσεις γίνονται επειδή αναμένονται ή προβλέπονται (Krugman 2009). Το φαινόμενο αυτό όμως καταδεικνύει και ένα ακόμη γεγονός: ότι η ψυχολογία της αγοράς παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας. Πλέον, οι προσδοκίες, οι επιφυλάξεις, ακόμη και οι προκαταλήψεις των επενδυτών παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο και μετατρέπονται σε βασικές παραμέτρους της οικονομίας (ibid: 142). Το γεγονός όμως αυτό αλλάζει και την τακτική που θα πρέπει να ακολουθούν οι χώρες. Τα οικονομικά τους προγράμματα δεν θεωρούνται πλέον επαρκή εάν δεν μπορέσουν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των αγορών. Έτσι ένα οικονομικό πρόγραμμα ακόμη και εάν είναι ορθό δεν θα επιφέρει λύση εάν δεν κερδίσει τη εμπιστοσύνη των αγορών. Και οι αγορές είναι πεπεισμένες ότι μόνο η εφαρμογή των όρων του Washington Consensus είναι η ενδεδειγμένη λύση, καταδικάζοντας τακτικές που σχετίζονται με την ανάπτυξη μέσω κρατικών πρωτοβουλιών (Κεϋνσιανή θεωρία). Έτσι, μια χώρα ακόμη και αν θέλει να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα ανασύστασης της οικονομίας της που να βασίζεται στην αύξηση της ενεργού ζήτησης μέσω αύξησης των κρατικών δαπανών, δεν μπορεί να το κάνει καθώς θα αδυνατεί να βρει τους πόρους μέσω δανεισμού από τις διεθνείς αγορές, εάν αυτό δεν συμπορεύεται με μέτρα λιτότητας, άρσης του προστατευτισμού και μείωσης του μεγέθους του κράτους, αρχές οι οποίες υπαγορεύονται από το Washington Consensus.

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ HEDGE FUNDS ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΡΙΣΕΩΝ

Πολλές φορές την τελευταία εικοσαετία τα λεγόμενα Hedge Funds (κεφάλαια αντασφάλισης) έχουν κατηγορηθεί ότι μέσω των ενεργειών τους έχουν προκαλέσει ή τουλάχιστον έχουν συντελέσει στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων. Ένα από τα γνωστότερα παγκοσμίως Hedge Funds είναι το Quantum Fund με ιδιοκτήτη τον γνωστό σε όλους George Soros, έναν άνθρωπο που ακόμη και πρόσφατα, κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας κρίσης του 2008 και στην αντίστοιχη της Ευρωζώνης, έχει προβεί σε δημόσιες τοποθετήσεις όσον αφορά την εξέλιξη τους ως έγκριτος οικονομικός αναλυτής και επενδυτής.

Καλό όμως θα ήταν πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε τον ρόλο των ιδρυμάτων αυτών στη δημιουργία στρεβλώσεων στις αγορές και στην συμβολή τους στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων να εξετάσουμε πως ακριβώς λειτουργούν τα ιδρύματα αυτά. Τα Hedge Funds ουσιαστικά λειτουργούν ως κερδοσκόποι οι οποίοι προσπαθούν να αποκομίσουν το μεγαλύτερο δυνατό όφελος από τις διακυμάνσεις της αγοράς (Krugman, 2009). Αυτό το επιτυγχάνουν μέσω προθεσμιακών αγοραπωλησιών χρεογράφων. Έτσι προπωλούν χρεόγραφα (τα οποία εκείνη τη στιγμή δεν έχουν στην κατοχή τους) με την υπόσχεση ότι θα τα παραδώσουν σε μια συγκεκριμένη τιμή σε μια μέλλουσα ημερομηνία (έχοντας την προσδοκία ότι η τιμή τους θα πέσει μέχρι τότε) και με τα χρήματα αυτά αγοράζουν άλλα πάλι μέσω προθεσμιακής αγοράς, με την ελπίδα ότι στο μέλλον θα ανατιμηθούν (Krugman 2009). Το κέρδος τους προκύπτει από την μείωση της τιμής των πρώτων χρεογράφων ή από την ανατίμηση της τιμής των δεύτερων ή και από το συνδυασμό των δύο. Βέβαια εάν οι προβλέψεις τους δεν επαλειφθούν, τότε μπορεί να υποστούν σοβαρές απώλειες. Τα ιδρύματα αυτά όμως παρουσιάζουν ένα ακόμη μεγάλο πλεονέκτημα: ο ιδιοκτήτης τους δεν χρειάζεται να έχει μεγάλο αρχικό κεφάλαιο στην κατοχή του, καθώς όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω τα ιδρύματα αυτά χρησιμοποιούν τα χρήματα από τις προθεσμιακές πωλήσεις για τις προθεσμιακές τους αγορές. Επιπρόσθετα, μέχρι σήμερα κανείς δεν γνωρίζει τον ακριβή αριθμό τους ούτε το μέγεθος του κεφαλαίου τους, ακριβώς διότι λειτουργούν κυρίως με δανειακά κεφάλαια, ενώ και ο έλεγχος τους από τις εποπτικές αρχές κρίνεται δύσκολος έως αδύνατος αφού οι έδρες των ιδρυμάτων αυτών βρίσκονται σε νησιά φορολογικούς παραδείσους, γλυτώνοντας έτσι από τους ενοχλητικούς ελέγχους των εποπτικών αρχών (Krugman2009).

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι το πως τα ιδρύματα αυτά μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες στη δημιουργία μιας οικονομικής κρίσης. Πολύ απλά μας το δείχνει η έμπρακτη ανάμειξη του Fund του George Soros το 1992 στην αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από τα συμφωνηθέντα της συνθήκης του Μάαστριχτ. Η μεγάλη Βρετανία είχε μπει από το 1990 στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που αποτελούσε το ενδιάμεσο στάδιο για την υιοθέτηση του ενιαίου Ευρωπαϊκού νομίσματος. Όμως αυτό σήμαινε αδυναμία άσκησης επεκτατικής νομισματικής

πολιτικής μέσω υποτίμησης του εγχωρίου νομίσματος. Η Μεγάλη Βρετανία την περίοδο εκείνη βρισκόταν σε βαθιά ύφεση, ενώ υπήρχαν φήμες ότι η ισοτιμία που είχε οριστεί ήταν υπερβολικά υψηλή, με αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Την περίοδο εκείνη κυκλοφορούν πολλές φήμες ότι η Βρετανική κυβέρνηση υπήρχε πιθανότητα να προχωρήσει σε υποτίμηση της λίρας ώστε να αποκτήσει μια ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία και να ανασχέσει με τον τρόπο αυτό την ύφεση (Krugman 2009).

Ο Soros βλέποντας μια ευκαιρία να αποκομίσει κέρδη, άρχισε με δανεικά κεφάλαια να αγοράζει Αγγλικές Λίρες ώστε στη συνέχεια να προβεί στη μαζική πώληση τους μέσω αγοράς δολαρίων, με στόχο να εξαντλήσει τα συναλλαγματικά αποθεματικά της Κεντρικής Τράπεζας της Αγγλίας και να την αναγκάσει να προβεί σε υποτίμηση του νομίσματος της. Στη συνέχεια, εκμεταλλευόμενος τη φήμη του ως επενδυτής, αλλά και τις αρνητικές συγκυρίες που περιγράψαμε παραπάνω, προχώρησε σε δημόσιες δηλώσεις και συνεντεύξεις, στις οποίες υποστήριζε σθεναρά την άποψη του ότι η Αγγλική Λίρα δεν θα αντέξει την πίεση που προκαλείται από την υπερεκτιμημένη ισοτιμία και την ύφεση στην οποία βρίσκεται η χώρα και θα υποτιμηθεί. Γνώριζε ότι από μόνος του δεν είχε τη δυνατότητα να εξαντλήσει τα διαθέσιμα της Κεντρικής Τράπεζας. Εάν όμως πείθονταν και άλλοι να προχωρήσουν μαζικά στην πώληση Αγγλικών Λιρών τότε θα ήταν δυνατή η υποτίμηση (ibid: 155). Τελικά κατάφερε να παρασύρει αρκετούς επενδυτές με αποτέλεσμα να αρχίσουν να πωλούν το συνάλλαγμα τους. Τον Αύγουστο του 1992 ξεκίνησε την κερδοσκοπική του επίθεση κατά του αγγλικού νομίσματος προχωρώντας στην πώληση 15 δισεκατομμυρίων λιρών Αγγλίας. Οι ξένοι επενδυτές βλέποντας τη μαζική αυτή πώληση και λαμβάνοντας υπόψη τους τις Δηλώσεις του Soros και την οικονομική δυσπραγία της Μεγάλης Βρετανίας άρχισαν και αυτοί να πωλούν τις Λίρες που είχαν στην κατοχή τους. Μέσα σε λιγότερο από ενάμιση μήνα τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας της Αγγλίας είχαν εξαντληθεί, με αποτέλεσμα την υποτίμηση της Αγγλικής λίρας κατά 20% περίπου και την αποχώρηση της Αγγλίας από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό.

Από τα ανωτέρω παρατηρούμε ότι τα Hedge Funds μπορούν να παίξουν το ρόλο καταλύτη των εξελίξεων που θα οδηγήσουν μια χώρα σε μια οικονομική κρίση.

Και δεν είναι μόνο το παράδειγμα της Αγγλίας. Οι χώρες της Ανατολικής Ασίας το 1997 κατηγόρησαν τα Hedge Funds για την εμβάθυνση της Ασιατικής Κρίσης, ενώ είναι γεγονός ότι προσπάθησαν να επιτεθούν κερδοσκοπικά εναντίον του Χονγκ Κονγκ το 1998, (κάνοντας τις ίδιες κινήσεις με αυτές του Soros το 1992) ώστε εκμεταλλευόμενοι τις διεθνείς κακές οικονομικές συγκυρίες (Ασιατική Κρίση) να αναγκάσουν την κυβέρνηση να προχωρήσει στην υποτίμηση του δολαρίου του Χονγκ Κονγκ. Στην περίπτωση όμως αυτή απέτυχαν, με την κυβέρνηση να καταφέρνει να κρατήσει την ισοτιμία σταθερή (Krugman, 2009).

Όμως παρά τον ενεργό τους ρόλο στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων, δεν μπορούμε επουδενί να ισχυριστούμε ότι μπορούν τα ίδια να δημιουργήσουν μια κρίση από το μηδέν. Στη περίπτωση της Αγγλίας όπως είδαμε στηρίχθηκαν σε προβλέψεις οι οποίες είχαν ήδη διαδοθεί για την υποτίμηση της Λίρας, ενώ είναι γεγονός ότι η Μεγάλη Βρετανία βρισκόταν σε βαριά ύφεση την περίοδο εκείνη, δεδομένο που την έκανε εύκολο «θύμα» κερδοσκοπικών επιθέσεων. Όσον αφορά την Ανατολική Ασία, δεν ήταν ευθύνη των Hedge Funds οι υπερτιμημένες ισοτιμίες των χωρών αυτών ούτε επίσης ευθύνονταν για τις ανεξέλεγκτες εισροές και εκροές κεφαλαίων στις χώρες αυτές. Θα πρέπει εδώ όμως να σημειωθεί ότι η παρεμβάσεις τους έχουν σαφές αποτέλεσμα όσον αφορά το μέγεθος μιας κρίσης, καθώς οι κερδοσκοπικές επιθέσεις επιδεινώνουν κατά πολύ την ήδη καταπονημένη οικονομία ενός κράτους που βρίσκεται σε ύφεση.

Τελειώνοντας με αυτή την ενότητα θα πρέπει να γίνει αναφορά σε ένα ακόμη γεγονός: οι αγορές και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κινούνται με βάση το κέρδος. Και θα κάνουν τα πάντα ώστε να επιτύχουν τα μέγιστα δυνατά κέρδη, ακόμη και αν οι κινήσεις τους μπορεί να προκαλέσουν μια μεγάλη, παγκοσμίου μεγέθους οικονομική κρίση, μια κρίση όπως αυτή του 2008. Και στο σημείο αυτό θα πρέπει το κράτος να παρεμβαίνει (όπως αναφέρει και ο Stiglitz) μέσω μηχανισμών ελέγχου, ώστε να εμποδιστεί μια τέτοιου μεγέθους κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα τέλη του 1992 με τη σύναψη της συνθήκης του Μάαστριχτ τέθηκαν οι προϋποθέσεις βάσει των οποίων κάποιο Ευρωπαϊκό κράτος θα μπορούσε να υιοθετήσει το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα. Το 1999 δημιουργήθηκε η ευρωζώνη, με τις πρώτες χώρες να υιοθετούν ως εθνικό τους νόμισμα το ευρώ. Από τότε μέχρι και σήμερα, 17 ευρωπαϊκές χώρες συμμετέχουν στη νομισματική αυτή ένωση, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία μιας άριστης νομισματικής περιοχής.

Αποτέλεσμα της υιοθέτησης του ενιαίου νομίσματος ήταν η δημιουργία ανάπτυξης στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Ευρωζώνης, με το σταθερό ενιαίο νόμισμα να εξυπηρετεί τόσο τα συμφέροντα των ισχυρότερων οικονομιών (Γερμανία, Φινλανδία, Αυστρία), οι οποίες είχαν στην κατοχή τους ένα «σκληρό» νόμισμα, όσο και αυτά των μικρότερων οικονομιών (Ελλάδα, Πορτογαλία), οι οποίες πλέον μπορούσαν να βγουν και να δανειστούν από τις αγορές με πολύ χαμηλά επιτόκια.

Από τα μέσα όμως του 2008, οι χώρες μέλη της Ευρωζώνης περνούν στη φάση της ύφεσης, σαφώς επηρεασμένες από την μεταφορά της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία. Το 2009, η νεοεκλεγείσα Ελληνική κυβέρνηση προβαίνει σε δημόσιες δηλώσεις όσον αφορά στην κατάσταση του χρέους της χώρας και προκαλεί πανικό στις αγορές. Το spread των δεκαετών Ελληνικών ομολόγων εκτοξεύεται, με αποτέλεσμα το Μάιο του 2010 η χώρα να ζητήσει την συμβολή του Δ.Ν.Τ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να αντιμετωπίσει την κρίση χρέους που αντιμετωπίζει, αφού πλέον η αναχρηματοδότηση του χρέους της από τις διεθνείς αγορές είναι αδύνατη. Η συμφωνία όμως που συνάπτεται δεν είναι ικανοποιητική, ώστε να αντιμετωπιστεί η εξάπλωση της κρίσης και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Η Ιρλανδία και η Πορτογαλία μπαίνουν και αυτές σε αντίστοιχους μηχανισμούς στήριξης, με την Ισπανία και την Ιταλία να βλέπουν και αυτές τα επιτόκια δανεισμού τους να αυξάνονται απειλητικά.

Οι χώρες της Ευρωζώνης για να σταματήσουν την εξάπλωση της κρίσης χρέους και να αντιστρέψουν το κλίμα προβαίνουν σε μια σειρά αποφάσεων (Ιούλιος 2011, Οκτώβριος 2011 και Δεκέμβριος 2011), ορίζοντας τα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν, ώστε να λυθεί η κρίση χρέους, οι οποίες όμως έχουν αμφισβητηθεί εντονότατα όχι μόνο από διεθνείς αναλυτές και τις διεθνείς αγορές για την αποτελεσματικότητά τους, αλλά ακόμη και από αρχηγούς κρατών (Η.Π.Α. και Κίνα). Και ενώ πλέον έχουμε φτάσει αισίως στο 2012, τα σενάρια για έξοδο κάποιων χωρών από την Ευρωζώνη ή ακόμη και την πλήρη διάλυσή της συνεχίζουν να φουντώνουν. Για μια ακόμη φορά το Washington Consensus, το οποίο με σθένος εφάρμοζαν οι αρχές της Ευρωζώνης, αλλά και ο φιλελευθερισμός γενικότερα βρίσκονται στο στόχαστρο της αμφισβήτησης. Παρά τα συμπεράσματα και διδάγματα που έχουν προκύψει μέχρι σήμερα, αποδεικνύεται περίτρανα ότι τα λάθη που πραγματοποιούνται είναι σχεδόν τα ίδια με άλλες περιπτώσεις, μόνο που αυτή τη φορά δεν βρίσκεται σε δυσχερή θέση μια αναπτυσσόμενη οικονομία, αλλά η ίδια η Ευρωζώνη.

4.2 Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1999-2009 η οικονομική πολιτική της Ευρωζώνης ουσιαστικά ταυτιζόταν με τις αρχές του Washington Consensus όπως αυτές είχαν αναφερθεί στο άρθρο του Williamson το 1990. Ακόμη και την περίοδο που οι αρχές αυτές αμφισβητούνταν ακόμη και από το ίδιο το Δ.Ν.Τ. μέσω του Διευθυντή του Ντομινίκ Στρος Καν, ο οποίος το 1999 δήλωνε ότι οι πολιτικές δημοσιονομικής σταθερότητας που εφαρμόζονταν έως τότε θα έπρεπε να συνδυαστούν με προ-κυκλικές οικονομικές πολιτικές για την πρόληψη κρίσεων, ενώ θα έπρεπε να χαλαρώσουν οι όροι δανειοδότησης μιας χώρας που βρίσκεται σε κρίση (Lutz & Kranke 2010), η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέχισε να επιμένει ότι πρώτα θα έπρεπε να εκπληρωθούν τα βήματα που θα προβλέπονταν από τα σύμφωνα δημοσιονομικής σταθερότητας και τα οποία βρίσκονταν σε αρμονία με τις αρχές του Washington Consensus, και στη συνέχεια να παρασχεθεί οικονομική βοήθεια στη χώρα.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν αυτά τις Λετονίας, της Ουγγαρίας και τις Ρουμανίας, χώρες οι οποίες γνώρισαν μεγάλες οικονομικές κρίσεις και αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Δ.Ν.Τ. για οικονομική ενίσχυση (Lutz & Kranke 2010). Κατά τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων εξυγίανσης των χωρών αυτών παρατηρήθηκε μια ρήξη μεταξύ των απόψεων του Δ.Ν.Τ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την πολιτική που έπρεπε να ακολουθηθεί για την αποκατάσταση της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Ο ΔΝΤ υποστήριζε ότι εκτός των διαρθρωτικών μέτρων και των περικοπών που έπρεπε να εφαρμοστούν, οι χώρες αυτές θα έπρεπε να προχωρήσουν και σε υποτίμηση των εγχωρίων νομισμάτων τους, ώστε να καταστούν ανταγωνιστικότερες, άποψη η οποία βρήκε αντίθετη την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία εδώ και χρόνια παρουσιάζει μια εμμονή με το καθεστώς των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, κυρίως για την αντιμετώπιση των πληθωριστικών πιέσεων (άποψη που υποστηρίζεται θερμά από την πλευρά της Γερμανίας και των Σκανδιναβικών χωρών) (Lutz & Kranke 2010). Μάλιστα, το Δ.Ν.Τ. έθεσε ως εναλλακτική πρόταση και την αποσύνδεση του εγχωρίου νομίσματος της Λετονίας από τη σταθερή ισοτιμία με το ευρώ, πρόταση η οποία όμως απορρίφθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Καθόλη τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων στις τρεις αυτές χώρες, η Ευρωπαϊκή Ένωση επέδειξε σαφέστατα σκληρότερη στάση από το Δ.Ν.Τ. όσον αφορά την εκπλήρωση των όρων των προγραμμάτων, εμμένοντας στις καθαρά φιλελεύθερες απόψεις της (Lutz & Kranke 2010).

Η εμμονή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις αρχές του Washington Consensus θεωρείται εν μέρει δικαιολογημένη, καθώς ολόκληρο το οικοδόμημα της Ευρωζώνης έχει χτιστεί πάνω στις αρχές τις δημοσιονομικής πειθαρχίας, όπως άλλωστε αναφέρεται ρητά και τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Υποστηρίζοντας τις αρχές του Washington Consensus οι αρχές της Ευρώπης πιστεύουν ότι στηρίζουν το ίδιο το οικοδόμημα του Ευρώ, ακόμη και αν αυτό σημαίνει τη βύθιση μιας χώρας σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση (Lutz & Kranke 2010). Επιπρόσθετα, Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανησυχεί για τον κίνδυνο της διασποράς των πληθωριστικών πιέσεων σε όλη την Ευρωζώνη που μπορεί να προκαλέσει η αποσύνδεση μιας χώρας από τη σταθερή ισοτιμία με το Ευρώ (Lutz & Kranke 2010).

Όλοι οι ανωτέρω λόγοι είναι αυτοί που ακόμη και σήμερα αναδεικνύουν την Ευρωπαϊκή Ένωση στο θερμότερο υποστηρικτή των αρχών του Washington Consensus. Όμως, στα μέσα του 2009 η άποψη αυτή θα δεχθεί μια μεγάλη πρόκληση, το ξέσπασμα της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης.

4.3 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, για να υιοθετήσει μια Ευρωπαϊκή χώρα το ενιαίο Ευρωπαϊκό νόμισμα θα έπρεπε να τηρεί τις εξής δημοσιονομικές προϋποθέσεις: έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3%, το επίπεδο δημοσίου χρέους να κυμαίνεται στο 60% του εγχωρίου Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση (Einchengreen, 2008). Οι προϋποθέσεις αυτές συμφωνούν απόλυτα με τις αρχές του Washington Consensus περί δημοσιονομικής πειθαρχίας. Οι προϋποθέσεις αυτές μπήκαν κυρίως ύστερα από έντονες πιέσεις της Γερμανίας και ενώ αρχικά το σχέδιο ήταν μια νομισματική ένωση, που συμπεριλάμβανε ένα μικρό αριθμό χωρών (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία), τελικά αποφασίστηκε να μπουν και άλλες χώρες όπως η Πορτογαλία και η Ιταλία. Το 2001 στην Ευρωζώνη μπαίνει και η Ελλάδα. Η αλήθεια είναι όμως ότι μετά τη δημιουργία της Ευρωζώνης πολλά από τα μέλη της άρχισαν να προχωρούν σε παραβιάσεις της συνθήκης. Αρχικά η Πορτογαλία ξεπέρασε το όριο του επιτρεπόμενου δημοσίου χρέους, επανερχόμενη όμως σε τάξη μέσω της εφαρμογής περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής. Δεν έγινε όμως το ίδιο και στις περιπτώσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας, οι οποίες μόλις παρέβησαν τους όρους του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης προέβησαν στην τροποποίησή του (Bohle, 2010).

Επιπλέον, ήταν γεγονός ότι η Ελλάδα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για να μπει στην νομισματική ένωση, αφού παρουσίαζε χρόνια δημοσιονομικά προβλήματα. Και όμως οι χώρες μέλη στην Ευρωζώνη τη δέχτηκαν, μια απόφαση η οποία είχε καθαρά πολιτικά κριτήρια (Bohle, 2010).

Όπως μπορούμε να δούμε και από τον πίνακα 4.1, από το 2000 έως και το 2009 το έλλειμμα της Ελλάδος ήταν σταθερά άνω του 3%, ενώ και το δημόσιο χρέος το οποίο παρουσίαζε πτωτικές τάσεις μέχρι και το 2004, στη συνέχεια αυξήθηκε δραματικά την επόμενη πενταετία, φτάνοντας το 2009 να ανέρχεται στο 127,1% του

Α.Ε.Π. Όπως λοιπόν μπορούμε να παρατηρήσουμε, η Ελλάδα παρουσίαζε πάντα προβλήματα δημοσιονομικής προσαρμογής όλη τη δεκαετία 2000-2010, όμως κάλυπτε τα ελλείμματά της μέσω του φθηνού δανεισμού που της παρεχόταν από τις διεθνείς αγορές, παρόλα τα αρνητικά οικονομικά αποτελέσματά της.

Τα προβλήματα για την Ευρωζώνη ξεκίνησαν μετά την χρεοκοπία του Ντουμπάι το 2009. Οι διεθνείς αγορές, οι οποίες δεν περίμεναν τη στάση πληρωμών της εν λόγω χώρας, αρχίζουν να γίνονται επιφυλακτικές προς όλες τις χώρες που μπορεί να παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα. Και η Ελλάδα αποτέλεσε τον ιδανικό στόχο (Grauwe, 2010). Οι δηλώσεις της νεοεκλεγείσας κυβέρνησης περί κακοδιαχείρισης των δημοσίων οικονομικών από τους προκατόχους της επιβεβαιώνει τις επιφυλάξεις των διεθνών αγορών, πυροδοτώντας κλίμα πανικού. Το spread του δεκαετούς ομολόγου της χώρας αρχίζει να αυξάνεται απότομα, με αποτέλεσμα τη δυσκολία αναχρηματοδότησης του χρέους της χώρας λόγω του ακριβού δανεισμού. Το φθινόπωρο οι οίκοι αξιολόγησης ξεκινούν τις διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος. Ο οίκος Fitch προχώρησε σε μια πρώτη υποβάθμιση στις 22 Οκτωβρίου, μία μέρα μετά τη γνωστοποίηση του διπλάσιου ελλείμματος για το 2009, κατά μία βαθμίδα σε A- από A. Στις 8 Δεκεμβρίου (και αφού έχει μεσολαβήσει η χρεοκοπία του Ντουμπάι) η Fitch υποβαθμίζει εκ νέου την Ελλάδα κατά μία βαθμίδα σε BBB+. Η S&P ακολουθεί, υποβαθμίζοντάς την στις 16 Δεκεμβρίου από A- σε BBB+. Η Moody's επίσης προχωρά σε υποβάθμιση στις 22 Δεκεμβρίου σε A2 από A1 (Χαρδούβελης, 2011).

Οι διεθνείς αγορές κλονίζονται, το έλλειμμα εμπιστοσύνης προς την Ελλάδα αυξάνεται, με τα spread των δεκαετών ομολόγων να εκτοξεύονται πάνω από τις 600 μονάδες βάσης. Τον Ιανουάριο του 2010, για να αντιστρέψει το αρνητικό κλίμα στις διεθνείς αγορές, η κυβέρνηση ανακοινώνει το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης που προέβλεπε μείωση του ελλείμματος στο επίπεδο του 3% ως το 2012, ενώ επικεντρωνόταν στις περικοπές των δημοσίων δαπανών και την αύξηση των εσόδων, μέσω αύξησης των φόρων και καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Το πρόγραμμα εγκρίνεται στις 16 Φεβρουαρίου και από το ECOFIN (Council of the European Union, 2010). Η κυβέρνηση το Μάρτιο προβαίνει σε επιπρόσθετα

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 2000-2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Α.Ε.Π.(Σε εκ/ρια €)	136,2 81	146,4 2	156,6 1	172,4 3	185,2 6	194,8 1	211,3 0	227,0 7	236,9 1	235,0 1	230,1 7
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ Α.Ε.Π. (%)	Έτος βάσης	4.2	3.4	5.9	4.4	2.3	5.2	4.3	1.0	-2.0	-4.5
ΧΡΕΟΣ(Σε εκ/ρια €)	140,9 7	151,8 6	159,2 1	168,0 2	183,1 8	212,4 1	224,9 1	239,3 6	262,3 1	298,7 0	328,5 8
ΧΡΕΟΣ (% του Α.Ε.Π.)	103.4	103.7	101.7	97.4	98.9	109.0	106.4	105.4	110.7	127.1	142.8
ΙΣΟΖΥΓΙΟ	-3.7	-4.5	-4.8	-5.6	-7.5	-5.2	-5.7	-6.4	-9.8	-15.4	-10.5

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, «Η Ελληνική Οικονομία», 23 Σεπτεμβρίου 2011

δημοσιονομικά μέτρα, ενώ μετά από μεγάλες καθυστερήσεις αποφασίζεται από την Ευρώπη και το Δ.Ν.Τ. στις 5 Μαΐου του 2010 η παροχή δανειακής βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους περίπου 110 δισεκατομμυρίων Ευρώ, ώστε να καλύψει τις δανειακές της ανάγκες για περίπου 3 χρόνια, αφού το επιτόκιο δανεισμού από τις αγορές θεωρείται απαγορευτικό. Το Μνημόνιο (Memorandum of Understanding) περιλαμβάνει πόρους €80 δισ., που θα προέρχονται από τις χώρες μέλη της Ευρωζώνης (πλην Σλοβακίας) και €30 δισ. από το ΔΝΤ. Τα χρήματα θα δίνονταν με δόσεις, αφού πρώτα θα αξιολογούνταν η πορεία υλοποίησης των μέτρων που περιλαμβάνονται στο Μνημόνιο (IMF Country Report No. 10/110, 2010).

Και ενώ αρχικά οι διεθνείς αγορές έδειχναν να ηρεμούν, οι δημόσιες δηλώσεις που έγιναν από πολιτικούς της Ευρωζώνης για πιθανή ανταλλαγή των Ελληνικών ομολόγων με άλλα μικρότερης αξίας ή ακόμη και για πιθανή χρεοκοπία της Ελλάδος προκαλούν νέο κύμα αβεβαιότητας με τα spread των Ελληνικών ομολόγων να αυξάνουν ακόμη περισσότερο. Πλέον όμως η κρίση εμπιστοσύνης δεν αφορά μόνο την Ελλάδα αλλά την Ευρωζώνη γενικότερα. Οι διαφωνίες των Ευρωπαίων εταίρων

όσον αφορά τη δημιουργία του μόνιμου μηχανισμού στήριξης προκαλούν ακόμη μεγαλύτερη αβεβαιότητα για την Ευρωζώνη. Οι πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδος υποβαθμίζεται περαιτέρω από τους οίκους αξιολόγησης, Στις 21 Δεκεμβρίου 2010 και ο οίκος Fitch κατατάσσει τα Ελληνικά ομόλογα στην κατηγορία «σκουπίδια».

Όπως όμως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, πλέον η κρίση εμπιστοσύνης δεν αφορούσε μόνο την Ελλάδα, αλλά την Ευρωζώνη στο σύνολο της. Πλέον οι διεθνείς αγορές βλέποντας τις δημοσιονομικές αδυναμίες κάποιων εκ των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης στρέφουν την προσοχή τους και σε αυτές. Η Πορτογαλία, η οποία παρουσίαζε προβλήματα παρόμοια με αυτά της Ελλάδος βλέπει και τα δικά της επιτόκια δανεισμού να φτάνουν στα ύψη. Αναγκάζεται και αυτή με τη σειρά της να ζητήσει οικονομική βοήθεια για να ανταπεξέλθει και να μην χρεοκοπήσει στις αρχές του 2011, ενώ πριν από αυτήν κατέφυγε στο μηχανισμό στήριξης η Ιρλανδία, το Δεκέμβριο του 2010. Επιθέσεις δέχθηκαν επίσης η Ισπανία και η Ιταλία που είδαν τα επιτόκια δανεισμού των δικών τους ομολόγων να αυξάνονται, ενώ ταυτόχρονα οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμιζαν το αξιόχρεό τους (Χαρδούβελης, 2011). Ακόμη και η πιστοληπτική ικανότητα της Γαλλίας υποβαθμίστηκε στις αρχές του 2012.

Σε όλες τις υπόλοιπες αρνητικές συγκυρίες θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι το πρόγραμμα σταθερότητας της Ελλάδος παρουσίασε πολλά προβλήματα στην εφαρμογή του, με αποτέλεσμα στα τέλη του 2011 θα συζητείται η σύναψη νέας δανειακής σύμβασης για την Ελλάδα παράλληλα με την εφαρμογή ενός πολύ φιλόδοξου προγράμματος ανταλλαγής ομολόγων ώστε να μειωθεί το χρέος της χώρας.

Σε αυτό το χρονικό διάστημα οι χώρες μέλη της Ευρωζώνης προχώρησαν σε τρεις σημαντικές συμφωνίες στην προσπάθειά τους να επιλύσουν οριστικά την κρίση χρέους που ταλανίζει την ενιαία νομισματική περιοχή. Οι ημερομηνίες που συνάφθηκαν ήταν η 21^η Ιουλίου, η 26^η Οκτωβρίου και η 9^η Δεκεμβρίου. Η Ευρωζώνη ισχυρίζεται ότι οι αποφάσεις αυτές θα οδηγήσουν στην οριστική λύση της κρίσης χρέους, όμως πολλοί αναλυτές αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα των μέτρων που αναφέρονται σε αυτές.

4.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

Η κρίση χρέους της Ευρωζώνης αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες κρίσεις της τελευταίας εικοσαετίας. Σε αντίθεση με την κρίση του 2008 όμως, η κρίση αυτή ξεκίνησε από την πραγματική οικονομία μέσω χωρών μελών, οι οποίες παρουσίαζαν δημοσιονομικά προβλήματα (είτε παρουσίαζαν πολύ υψηλό ποσοστό χρέους σε σχέση με το Α.Ε.Π., είτε παρουσίαζαν υψηλά ελλείμματα, είτε και τα δύο ταυτοχρόνως). Πώς όμως είναι δυνατόν μέσα σε μια νομισματική ένωση κρατών να παρουσιάζονται τόσο μεγάλες αποκλίσεις στα οικονομικά στοιχεία μεταξύ των κρατών μελών της; Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναλύσει τους λόγους για τους οποίους η Ευρωζώνη έφτασε σήμερα να απειλείται ακόμη και με διάλυση, σύμφωνα με πηγές των διεθνών αγορών, απόψεις διεθνών αναλυτών ή ακόμη και συνεντεύξεις επισήμων εκπροσώπων κρατών μελών της Ευρωζώνης (Έθνος, 2011).

4.4.1 Η ΑΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝΤΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ

ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ

Σύμφωνα με τις προϋποθέσεις ένταξης μιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο ενιαίο νόμισμα, όπως αυτές ορίστηκαν βάσει της συνθήκης του Μάαστριχτ, για να υιοθετήσει μια χώρα το Ευρώ ως εθνικό της νόμισμα θα έπρεπε να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις: έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3%, επίπεδο δημοσίου χρέους 60% του εγχωρίου Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση, πληθωρισμό που θα κυμαινόταν κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους-μέλους), οι ισοτιμίες του νομίσματος της κάθε χώρας θα έπρεπε να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια και τέλος, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δανεισμού των δεκαετών ομολόγων των χωρών δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών-μελών (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992).

Το ερώτημα που λογικά εγείρεται είναι το εάν τα συμφωνηθέντα της συνθήκης τηρήθηκαν από όλα τα κράτη-μέλη. Η αλήθεια είναι ότι ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδος η απόφαση να υιοθετήσει η χώρα το ενιαίο νόμισμα ήταν περισσότερο πολιτική παρά οικονομική, αφού αντικειμενικά δεν πληρούσε τα κριτήρια της συνθήκης, ενώ ήταν γεγονός, και οι Υπόλοιποι Ευρωπαίοι εκπρόσωποι το γνώριζαν, ότι τα οικονομικά στοιχεία που απέδειξε η Ελλάδα ήταν πλασματικά, αφού η αδυναμία της χώρας να συλλέξει τα έσοδα και να μειώσει τις δαπάνες φαινόταν από τα χρόνια δημοσιονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε (Bohle, 2010).

Όμως δεν ήταν μόνο η Ελλάδα η οποία δεν τήρησε τα συμφωνηθέντα. Το 2002 η Πορτογαλία παραβαίνει τους όρους παρουσιάζοντας έλλειμμα άνω του 3% και δημόσιο χρέος μεγαλύτερο του 60% του Α.Ε.Π. Αναγκάζεται υπό τις απειλές των υπολοίπων μελών της Ευρωζώνης για επιβολή προστίμων, να λάβει περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα για να αντιμετωπίσει το θέμα. Δεν συμβαίνει όμως και το ίδιο με τη Γερμανία και την Γαλλία, οι οποίες όταν παρέβησαν τους όρους το 2003 δεν προέβησαν σε καμιά διορθωτική κίνηση (Einchengreen, 2008).

Το γεγονός όμως ότι οι χώρες του Νότου, κυρίως, θα παρουσίαζαν στο μέλλον υψηλό δημόσιο χρέος και υψηλά ελλείμματα οφείλεται και σε ένα ακόμη γεγονός. Η είσοδος των χωρών αυτών στη ζώνη του Ευρώ τους έδινε τη δυνατότητα να εκδίδουν πλέον τα ομόλογα τους σε Ευρώ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δανείζονται με επιτόκια επιπέδου Γερμανίας και Γαλλίας. Ο φθηνός δανεισμός σήμαινε περισσότερα δανεικά, που οδηγούσαν σε δραματική αύξηση του μισθολογικού κόστους, προκαλώντας έλλειμμα ανταγωνιστικότητας (Einchengreen, 2008). Επιπρόσθετα, ο ρόλος των αγορών ως εξισορροπητικού παράγοντα δεν λειτούργησε όπως ήλπιζαν οι συντάκτες της συνθήκης. Αντίθετα, συνέχιζαν να δανείζουν τις χώρες του Νότου με χαμηλά επιτόκια, παρόλο που τα οικονομικά τους στοιχεία δεν ήταν αυτά που έπρεπε (Bohle, 2010). Όπως βλέπουμε λοιπόν η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων που έθετε η συνθήκη δεν ήταν εύκολη, αφού ο πειρασμός για τις χώρες του Νότου ήταν μεγάλος.

4.4.2 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, οι αγορές δεν λειτούργησαν ανασταλτικά, όπως θα έπρεπε σε περιπτώσεις χωρών που παρουσίαζαν δημοσιονομικά προβλήματα. Όμως τι ήταν αυτό που άλλαξε και από το καλοκαίρι του 2009 άλλαξαν πλήρως τη συμπεριφορά τους;

Είναι γεγονός ότι οι διεθνείς αγορές και οι οίκοι αξιολόγησης απέτυχαν να προβλέψουν την κρίση του 2008, δεχόμενες μεγάλη κριτική για τον τρόπο λειτουργίας τους. Για το λόγο αυτό πλέον ήταν πολύ πιο επιφυλακτικές όσον αφορά στην αξιολόγηση των επενδυτικών χαρτοφυλακίων, ακόμη και αν αυτά ήταν τα κρατικά ομόλογα. Το γεγονός όμως που έκανε τις αγορές ακόμη πιο επιφυλακτικές και προκάλεσε ένα κύμα πανικού, ήταν η χρεοκοπία του Ντουμπάι το Νοέμβριο του 2009. Οι αγορές πλέον, ίσως και με υπερβάλλοντα ζήλο, άρχισαν να αξιολογούν αυστηρότερα χώρες με δημοσιονομικά προβλήματα, στοχεύοντας αρχικά την Ελλάδα και στη συνέχεια τις υπόλοιπες χώρες του Νότου και την Ιρλανδία (Grauwe, 2010). Η υπερβολική αντίδραση όμως εκ μέρους των αγορών πολλές φορές εξυπηρετεί τα συμφέροντα των κερδοσκόπων. Έτσι εάν δημιουργηθεί μια εντύπωση ότι μια χώρα κινδυνεύει με χρεοκοπία (Ελλάδα) η έλλειψη εμπιστοσύνης από πλευράς των επενδυτών θα είναι τεράστια με αποτέλεσμα να αρχίσουν εξάγουν τα κεφάλαιά τους από τη χώρα., πράγμα που επιδεινώνει ακόμη περισσότερο την κατάστασή της. Όπως έχουμε δει εμπράκτως τα τελευταία χρόνια, οι φήμες για χρεοκοπία της Ελλάδος είναι συνεχείς, με αποτέλεσμα την εκτόξευση των επιτοκίων των ομολόγων της και των ασφαλίστρων κινδύνου για αυτά. Όπως είδαμε, οι αγορές λειτούργησαν περισσότερο ως καταλύτης, επιδεινώνοντας την κρίση, και λιγότερο ως αίτιο της. Σίγουρα η ευθύνη που φέρουν για την κακή εκτίμηση των οικονομικών δυνατοτήτων των Ευρωπαϊκών χωρών του Νότου είναι εσφαλμένη, όμως αυτό δεν απαλλάσσει την Ευρωζώνη από τις δικές της ευθύνες. Όμως, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι αγορές από μόνες τους δεν δημιουργούν κρίσεις. Απλά, μπορεί να συμβάλουν στην πραγματοποίησή τους.

4.4.3 ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Οι πολιτικοί, παγκοσμίως, για τη λήψη μιας απόφασης δεν σκέφτονται μόνο με οικονομικούς όρους, αλλά συνυπολογίζουν και το πολιτικό κόστος που μπορεί να επιφέρει μια απόφασή τους. Το ίδιο συμβαίνει και στην Ευρωζώνη και αυτός ίσως είναι ο λόγος που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται τόσα πολλά προβλήματα στην Ευρωζώνη. Μια νομισματική ένωση θα έπρεπε με το πέρασμα των ετών να αρχίσει να λειτουργεί κυρίως με βάση την οικονομική θεωρία και το κοινό συμφέρον και όχι τα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα κάθε μέλους της. Αντιθέτως, η Ευρωζώνη κινείται πολλές φορές με βάση τα πολιτικά συμφέροντα έκαστου κράτους, με αποτέλεσμα η λήψη αποφάσεων να καθυστερεί σημαντικά (Bohle, 2010). Επιπλέον η ανεξαρτησία της δημοσιονομικής πολιτικής για κάθε χώρα έδινε την ευκαιρία στους εγχώριους πολιτικούς να μπορούν να ασκούν τέτοιου είδους πολιτική, ώστε να ικανοποιούν τους ψηφοφόρους τους μέσω επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών και να αθετούν τις δημοσιονομικές τους υποχρεώσεις βάσει της συνθήκης του Μάαστριχτ (ibid, 2010).

Επιπρόσθετα, το πολιτικό σύστημα της Ευρωζώνης ήταν ένας από τους παράγοντες που επιδείνωσαν την κρίση και προκάλεσαν τη μετάδοσή της και σε άλλες χώρες, πέραν της Ελλάδος. Οι διαφωνίες μεταξύ των εκπροσώπων των χωρών για την επιλογή των πολιτικών που θα έπρεπε να ακολουθηθούν, καθήλωνε κάθε φορά την Ευρωζώνη και δημιουργούσε μεγαλύτερο κλίμα αβεβαιότητας και κρίσης εμπιστοσύνης στις αγορές, που έβλεπαν τα κράτη μέλη να μην μπορούν να αντιμετωπίσουν την κρίση, αφού έβαζαν για μια ακόμη φορά πρώτα τα συμφέροντα τους και στη συνέχεια αυτά της Νομισματικής Ένωσης (Grauwe, 2010).

Τέλος, στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι καθόλη τη διάρκεια της κρίσης χρέους της ευρωζώνης έχει ασκηθεί τόσο από πολιτικούς όσο και από ακτιβιστές κριτική όσον αφορά το έλλειμμα δημοκρατίας που παρουσιάζει η Ένωση. Είναι γεγονός ότι οι υπάρχοντες ευρωπαϊκοί κομματικοί σχηματισμοί υπολειτουργούν, γεγονός που κατά πολλούς συμβάλει στην ενίσχυση του εν λόγω ελλείμματος (Τσάτσος, 2007). Όμως το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα όσον αφορά το ζήτημα αυτό είναι απουσία της λεγόμενης δημοκρατικής νομιμοποίησης, η οποία και υφίσταται όταν οι πολίτες συνοδεύουν τις πολιτικές και πολιτειακές αποφάσεις είτε με τη συναίνεση είτε με την ανοχή τους

(Τσάτσος, 2007:). Δεν είναι λίγες οι φορές κατά την περίοδο της κρίσης όπου σημαντικές αποφάσεις για τον μέλλον της Ευρωπαϊκής ενοποίησης είτε δεν ελήφθησαν ποτέ είτε τελικά δεν εφαρμόστηκαν, καθώς κάποια εκ των κρατών μελών φοβήθηκαν τις αντιδράσεις των πολιτών τους εάν τελικά αυτά εφαρμόζονταν. Και αυτό ακριβώς το γεγονός της έλλειψης του κοινού ευρωπαϊκού ιδεώδους είναι που καταστεί την ύπαρξη της δημοκρατικής ενοποίησης ανέφικτη.

4.5 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

Τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την εξάπλωση της κρίσης χρέους προέβησαν μέσα στο 2011 σε μια σειρά σημαντικών αποφάσεων. Οι αποφάσεις αυτές λήφθηκαν τον Ιούλιο, τον Οκτώβριο και το Δεκέμβριο, αντίστοιχα και περιλαμβάνουν μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης της Ελλάδος, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας, όπως επίσης και μια σειρά μέτρων, που στόχο τους έχουν τη δημοσιονομική ενοποίηση της Ευρωζώνης και τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ταμείου, στο οποίο και θα μπορούν να προσφεύγουν για οικονομική βοήθεια όσες από τις χώρες αντιμετωπίσουν δημοσιονομικά προβλήματα στο μέλλον. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανάλυση των αποφάσεων αυτών.

4.5.1 Οι αποφάσεις της 21^{ης} Ιουλίου

Με την Ελλάδα να απειλείται με χρεοκοπία και την κρίση χρέους να έχει εξαπλωθεί σε Ιρλανδία και Πορτογαλία συμφωνούνται από τους Ευρωπαίους Εταίρους μας μια σειρά μέτρων, η πλειονότητα των οποίων αφορούσε την Ελλάδα, ενώ γινόταν και μια αναφορά στους δημοσιονομικούς στόχους των κρατών μελών και στο EFSF.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, συμφωνήθηκε η κατάρτιση ενός νέου προγράμματος βοήθειας με τη συμμετοχή του Δ.Ν.Τ. και του ιδιωτικού τομέα, το οποίο θα ανέρχεται στα 109 δισεκατομμύρια Ευρώ και θα σχεδιαστεί με χαμηλότερα επιτόκια και μεγαλύτερο χρονικό διάστημα αποπληρωμής, ώστε να μπορέσει η

Ελλάδα να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις. Στο κείμενο γίνεται μνεία ότι η Ελλάδα αποτελεί μοναδική εξαίρεση όσον αφορά στη συμμετοχή στο πρόγραμμα του ιδιωτικού τομέα, ενώ γίνεται αναφορά ότι ειδικά για την Ελλάδα ο χρόνος των μελλοντικών δανείων από το EFSF από 7,5 χρόνια μετατρέπεται σε 15 χρόνια ως μίνιμουμ, ενώ θα μπορεί να επεκταθεί στα τριάντα, με δέκα χρόνια περίοδο χάρητος (Council of the European Union, 2011).

Επίσης, στο κείμενο αναφέρεται η ανάγκη ενίσχυσης των αναπτυξιακών προοπτικών της χώρας μέσω των πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ προχώρησε στη δημιουργία ειδικής επιτροπής που θα συνεργαστεί με τις Ελληνικές αρχές για την υλοποίηση του προγράμματος επενδύσεων (Council of the European Union, 2011).

Επιπρόσθετα, αναφέρεται στη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα για την επίτευξη της βιωσιμότητας του χρέους της χώρας, κυρίως μέσω πιστωτικών ενεργειών όπως η επαναγορά ομολόγων. Επισημαίνεται ότι η συμμετοχή των ιδιωτών στο πρόγραμμα αφορά μόνο την Ελλάδα κατ' εξαίρεση (Council of the European Union, 2011).

Όσον αφορά στην υπόλοιπη Ευρωζώνη, γίνεται αναφορά στην λειτουργία του EFSF, ώστε αυτό να αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα πιθανή επέκταση της κρίσης λειτουργώντας προληπτικά, με τη παροχή ενίσχυσης και σε χώρες που κινδυνεύουν να βγουν εκτός αγορών και μέσω της συμμετοχής του στη δευτερογενή αγορά ομολόγων, αλλά και στην επίτευξη δημοσιονομικής πειθαρχίας και μετέπειτα ανάπτυξης των χωρών μελών. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσω της συνεχούς υποστήριξης σε χώρες που βρίσκονται σε προγράμματα εξυγίανσης, αλλά και μέσω της σταθεροποίησης του ελλείμματος στο 3% για τις υπόλοιπες χώρες μέλη και την επίτευξη ισοσκελισμένων προϋπολογισμών για το 2013 (Council of the European Union, 2011).

Οι αποφάσεις αυτές του Ιουλίου έδειξαν τη θέληση της Ευρωζώνης να στηρίξει όλα τα μέλη της και να προχωρήσει σε δημοσιονομική εξυγίανση και δημιουργία ισοσκελισμένων προϋπολογισμών, χωρίς όμως να προχωράει σε δημοσιονομική ένωση ή να περιγράφει το πώς θα επιβληθεί η δημοσιονομική αυτή στρατηγική στα μέλη της.

4.5.2 Οι αποφάσεις της 26^{ης} Οκτωβρίου

Οι αποφάσεις του Ιουλίου δεν αποδείχθηκαν ικανοποιητικές, ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση χρέους, με αποτέλεσμα τα μέλη της Ευρωζώνης να προχωρήσουν σε περαιτέρω αποφάσεις. Πλέον, από το νέο κείμενο διαφαίνεται η θέληση της Ευρωζώνης να προχωρήσει σε ριζικά μέτρα, ώστε να μπορέσει να μετατραπεί σε μια πιο συμπαγή οικονομική ένωση. Στις αποφάσεις του Οκτωβρίου γίνεται για μια ακόμη φορά εκτενής αναφορά στην Ελλάδα. Πλέον, καθορίζεται ο τρόπος της ανάμειξης του ιδιωτικού τομέα, μέσω ενός προγράμματος εθελοντικής ανταλλαγής ομολόγων, η οποία θα συμβάλει στην αναδιάρθρωση του χρέους της χώρας ώστε να γίνει βιώσιμο. Το ποσοστό έκπτωσης από την τιμή των ομολόγων θα κυμαίνεται στο 50%, ώστε μαζί με το πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης της κυβέρνησης το χρέος της χώρα να πέσει στο 120% του Α.Ε.Π. το 2020. Οι χώρες μέλη του Ευρώ θα συμμετέχουν επίσης στο PSI με ποσό που θα ανέρχεται στα 30 δισεκατομμύρια Ευρώ. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στην ανάγκη σύστασης ενός νέου δανειακού προγράμματος προς την Ελλάδα (Euro Summit Statement, 2011). Επιπλέον, θεωρείται αναγκαία η ενίσχυση των μηχανισμών παρακολούθησης του προγράμματος, ώστε αυτό να μην ξεφύγει από τους στόχους.

Επίσης, περιγράφονται αναλυτικά οι περαιτέρω λειτουργίες του EFSF. Σε αυτό όμως που θα πρέπει να γίνει εκτενέστερη αναφορά είναι τα μέτρα για τη δημοσιονομική συνεργασία και την παρακολούθηση των δημοσιονομικών δαπανών της κάθε χώρας μέλους της Ευρωζώνης. Στόχος πλέον είναι η συνεχής παρακολούθηση των δημοσιονομικών κάθε χώρας της Ευρωζώνης, η συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την επίτευξη των στόχων και η εφαρμογή της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Αναφέρεται για ακόμη μια φορά ότι όλες οι χώρες μέλη θα πρέπει να έχουν ισοσκελίσει τους προϋπολογισμούς τους έως το 2013, ενώ για την οποιαδήποτε οικονομική μεταρρύθμιση τεθεί προς ψήφιση από τα εγχώρια κοινοβούλια θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για τα κράτη που παρουσιάζουν υψηλό δημόσιο χρέος τα πράγματα είναι ακόμη πιο δύσκολα, αφού θα πρέπει ο ετήσιος προϋπολογισμός τους να εξετάζεται από την επιτροπή πριν την ψήφιση του για τυχόν αλλαγές, ενώ θα πρέπει και να δέχονται τις υποδείξεις της επιτροπής για τυχόν αλλαγές του προϋπολογισμού κατά

τη διάρκεια του έτους. Τέλος, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά στην φορολογική πολιτική, ώστε να ενισχυθεί η προσπάθεια για δημοσιονομική πειθαρχία (Euro Summit Statement, 2011).

Από τις αποφάσεις του Οκτωβρίου του 2011 γίνεται αντιληπτό ότι πλέον οι Ευρωπαίοι αρχίζουν να αντιλαμβάνονται πλήρως τους κινδύνους που διατρέχει η συνοχή της Ευρωζώνης από τυχόν επέκταση της κρίσης χρέους. Πλέον τα μέτρα που αναφέρονται είναι πιο συγκεκριμένα και με κατεύθυνση τη δημοσιονομική πειθαρχία των κρατών και την ενίσχυση των χωρών που μπορεί να παρουσιάσουν δημοσιονομικά προβλήματα στο μέλλον. Τα μέτρα αυτά θα οριστικοποιηθούν και θα ενισχυθούν στη συνέχεια μέσω των αποφάσεων της 9^{ης} Δεκεμβρίου.

4.5.3 Οι αποφάσεις της 9^{ης} Δεκεμβρίου

Στο νέο αυτό κείμενο ουσιαστικά καταρτίζεται η νέα δημοσιονομική πολιτική της Ευρωζώνης, ώστε να επετεύχθη ο στόχος της δημοσιονομικής πειθαρχίας και της αντιμετώπισης της παρούσας κρίσης.

Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο κείμενο πλέον οι χώρες της Ευρωζώνης θα πρέπει να έχουν ισοσκελισμένους ή πλεονασματικούς προϋπολογισμούς, με το δομικό έλλειμμα να μην ξεπερνά ως ποσοστό το 0,5% του εγχωρίου Α.Ε.Π., όπως φαίνεται και από τον πίνακα 4.1 (European Council, 2011). Η απόφαση αυτή θα πρέπει να ενταχθεί και στα εθνικά νομικά συστήματα των χωρών μέσω νομοθετικής ρύθμισης. Χώρες οι οποίες θα υπερβαίνουν το 3% όσον αφορά το ετήσιο έλλειμμα θα υπόκεινται σε κυρώσεις βάσει απόφασης της πλειοψηφίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι χώρες οι οποίες θα παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα θα καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ώστε να καταρτιστεί για αυτές ένα πρόγραμμα σταθερότητας το ποίο θα περιλαμβάνει οικονομική βοήθεια ,τις απαραίτητες δομικές αλλαγές και τα οικονομικά μέτρα τα οποία θα πρέπει να ληφθούν ώστε η χώρα να ανακάμψει (European Council, 2011).

Όσον αφορά τους μηχανισμούς σταθεροποίησης των χωρών που πλήττονται από την κρίση, ανακοινώνεται η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (E.S.M.) όπως επίσης και η έναρξη λειτουργίας του από τον Ιούλιο του

2012, ενώ θα συνεχίσει να λειτουργεί και το EFSF έως και τα μέσα του 2013 για να στηρίξει τα προγράμματα σταθερότητας που λειτουργούν έως σήμερα.. Όσον αφορά τις οικονομικές του πηγές, αυτές καθορίζονται στα 500 δισεκατομμύρια ευρώ (European Council, 2011). Επίσης ανακοινώθηκε και η ενίσχυση του Δ.Ν.Τ. με 200 δισεκατομμύρια ευρώ από τις χώρες μέλη της Ευρωζώνης, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις σημερινές προκλήσεις (European Council, 2011).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2: ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΛΗΦΘΗΚΑΝ ΤΗΝ 9^η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2011

Πηγή: European commission (2011). "Decisive steps towards more discipline, integration and convergence ", 12/12/2011

Τέλος, όσον αφορά την οικονομική διακυβέρνηση της Ένωσης, πλέον οι σύνοδοι κορυφής θα γίνονται δύο φορές το χρόνο, ενώ θα αποφασίζονται συντονισμένα μέσω της Επιτροπής οι δομικές αλλαγές που θα πρέπει να γίνονται στην οικονομία της κάθε χώρας μέλους.

Όπως μπορούμε να δούμε πλέον η Ευρωζώνη συγκλίνει στην επιλογή ενός μηχανισμού ελέγχου των δημοσιονομικών πολιτικών των κρατών μελών, ώστε τα τελευταία να μην παρεκτραπούν ξανά. Επίσης τελειοποιούνται οι μηχανισμοί εξισορρόπησης με τη δημιουργία του E.S.M. Βάσει των ανωτέρω αποφάσεων υπάρχει στους κόλπους της νομισματικής ένωσης η άποψη ότι πλέον η κρίση χρέους μπορεί να αντιμετωπιστεί, πάντα με την προϋπόθεση ότι οι χώρες θα υιοθετήσουν της πολιτικές της δημοσιονομικής πειθαρχίας.

4.6 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Μετά και την 9^η Δεκεμβρίου οι πολιτικοί των κρατών μελών της Ευρωζώνης θεώρησαν ότι τα μέτρα που πήραν ήταν αρκετά ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση χρέους. Η αλήθεια είναι όμως ότι εδώ και ένα χρόνο οι αποφάσεις που λαμβάνουν έρχονται καθυστερημένα με αποτέλεσμα να θεωρούνται ήδη ξεπερασμένες λίγες μέρες μετά την λήψη τους. Επίσης οι Ευρωπαίοι έχουν κατηγορηθεί ότι εμμένουν σε πολιτικές οι οποίες δεν φέρνουν ανάπτυξη αλλά συνεχή ύφεση (Laravitsas, Lambρινidis, 2010). Στην ενότητα αυτή θα αναλυθεί εάν τελικά τα μέτρα που λήφθηκαν θα έχουν αποτέλεσμα ή εάν τελικά η ύφεση θα συνεχιστεί.

4.6.1 Η αποτελεσματικότητα των μέτρων

Η έλλειψη μιας κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και η παραβίαση των όσων είχαν συμφωνηθεί στη συνθήκη του Μάαστριχτ ήταν οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους παρουσιάστηκε η σημερινή κρίση. Για το λόγο αυτό μια βασική λύση του προβλήματος θα ήταν η υιοθέτηση κανόνων που αφορούν τη δημοσιονομική πολιτική των χωρών μελών, κάτι το οποίο έγινε με τις αποφάσεις της 9^{ης} Δεκεμβρίου. Υπάρχει η άποψη ότι η δημοσιονομική πειθαρχία είναι αυτή που θα κάνει τις αγορές να ξανά εμπιστευτούν την Ευρωζώνη (White, 2009). Και όντως αυτή είναι η τακτική που εφαρμόζεται μέχρι σήμερα, με τις χώρες που μπαίνουν σε προγράμματα σταθερότητας να εφαρμόζουν περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές, προκαλώντας πολλές φορές μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις.

Πιθανότατα όμως η συνεχής λιτότητα να μην είναι η λύση (Bohle, 2010). Είναι γεγονός ότι τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται από πλευράς της Ευρωζώνης για τις χώρες που μπήκαν σε προγράμματα σταθερότητας έχουν πολλά κοινά με αυτά που εφαρμόστηκαν σε χώρες της λατινικής Αμερικής τη Δεκαετία του 1990, υπό την επίβλεψη του Δ.Ν.Τ. Τα μέτρα αυτά μπορούν εύκολα να παραλληλιστούν με τις αρχές του λεγόμενου Washington Consensus, όπου η δημοσιονομική πειθαρχία, οι ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί και η πλήρης φιλελευθεροποίηση των αγορών αποτελούν βασικές αρχές του (Williamson, 1990). Όμως, όπως αποδείχθηκε, η συνεχής λιτότητα οδήγησε σε βαθύτερη κρίση τις οικονομίες τους και μόνο όταν άφησαν την ισοτιμία των νομισμάτων τους ελεύθερη ανέκαμψαν.

Επιπρόσθετα, είναι γεγονός ότι η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική προκαλεί πολλές κοινωνικές αντιδράσεις (Eichengreen, 2008), γεγονός που έχει παρατηρηθεί και στην Ελλάδα τα τελευταία δύο χρόνια. Αποτέλεσμα αυτού το μεγάλο πολιτικό κόστος που κάνει πολλές φορές τις κυβερνήσεις να αναβάλουν τα μέτρα, χάνοντας όμως με την τακτική αυτή τους στόχους του προγράμματος.

Τέλος, παρατηρείται ότι η Ευρωζώνη προβαίνει σε κινήσεις οι οποίες πολλές φορές έχουν ως κύριο στόχο τους την αύξηση της εμπιστοσύνης των διεθνών αγορών, οι οποίες βλέποντας τη βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων της χώρας θα άρουν τις επιφυλάξεις τους. Όμως πολλές από τις κινήσεις αυτές έρχονται σε πλήρη αντίθεση με την Κεϋνσιανή θεωρία (Krugman, 2009).

Με τις αποφάσεις του λήφθηκαν μέσα στο 2011 η Ευρωζώνη έχει κάνει βήματα εμπρός. Έπρεπε εδώ και χρόνια να έχει εφαρμοστεί μια κοινή δημοσιονομική πολιτική ώστε να μην υπάρχει εσκεμμένη εκτροπή κάποιων χωρών από τα συμφωνηθέντα της συνθήκης του Μάαστριχτ, προκαλώντας με τον τρόπο αυτό την κρίση χρέους. Με τη πειθαρχημένη δημοσιονομική πολιτική επιτυγχάνεται η συγκράτηση των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους. Επιπρόσθετα, η δημιουργία σταθεροποιητικών μηχανισμών, όπως το EFSF και το ESM, δίνει τη δυνατότητα στην Ευρωζώνη να υποστηρίξει χώρες μέλη οι οποίες μπορεί λόγω διαφόρων παραγόντων να κινδυνεύσουν από έλλειψη ρευστότητας. Όμως πιθανότατα τα μέτρα αυτά να μην είναι αρκετά. Ειδικότερα όσον αφορά το κομμάτι των κρατών που αναγκάζονται να μπουν στα προγράμματα σταθερότητας που όλα τους έχουν ως κοινό γνώμονα την

λήψη περιοριστικών μέτρων. Ίσως η δημιουργία του Ευρωομολόγου παράλληλα με την τήρηση των συμφωνηθέντων της 9^{ης} Δεκεμβρίου να ήταν η λύση στο πρόβλημα.

Το ευρωομόλογο είναι μια λύση η οποία έχει αρκετούς υπέρμαχους και πολέμιους. Το θέμα έχει τεθεί πολλές φορές στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, αλλά μέχρι σήμερα δεν έχει αποφασιστεί (Χαρδούβελης, 2011). Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το ευρωομόλογο θα μπορέσει να επιφέρει ισορροπία στην Ευρωζώνη, αφού θα μπορούν όλες οι χώρες να δανείζονται με χαμηλό επιτόκιο (Grauwe, 2010). Υπάρχει όμως και η άποψη ότι το Ευρωομόλογο θα αυξήσει το επιτόκιο δανεισμού των χωρών όπως η Γερμανία και η Αυστρία που δεν αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά προβλήματα, ενώ θα έδινε την ευκαιρία στις χώρες του Νότου να συνεχίσουν την κακοδιαχείριση των δημοσίων οικονομικών τους (White, 2009). Όμως για να είμαστε ειλικρινείς, και τα δύο επιχειρήματα μπορούν να καταρριφτούν, εάν ταυτόχρονα με την έκδοση του Ευρωομολόγου τηρηθούν και τα συμφωνηθέντα των τριών αποφάσεων που λήφθηκαν μέσα στο 2011. Ακόμη όμως και αν τα επιτόκια αυξηθούν λίγο για τη Γερμανία και τη Γαλλία, είναι μια υποχώρηση εκ μέρους των κρατών αυτών, εφόσον θέλουμε να μιλάμε πάντα για μια νομισματική ένωση η οποία θα πρέπει να διαφυλαχθεί πάση θυσία.

4.6.2 Συμπεράσματα

Οι αποφάσεις που λήφθηκαν το τελευταίο χρονικό διάστημα για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους αποτελούν σίγουρα θετικά βήματα για την οριστική επίλυση της, λύνοντας με τον τρόπο αυτό χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα που ταλάνιζαν την Ευρωζώνη. Από την πλευρά τους, τα κράτη μέλη καλούνται να δείξουν ότι όντως αποζητούν τη διατήρηση της μέσω της εφαρμογής των συμφωνηθέντων. Όμως τα βήματα αυτά δεν επαρκούν, κυρίως όσον αφορά τις χώρες οι οποίες έχουν μπει σε προγράμματα σταθερότητας, παρουσιάζοντας παρατεταμένες περιόδους ύφεσης. Για να μπορέσουν αυτές οι χώρες να στηριχθούν και να λύσουν τα προβλήματα ρευστότητας που παρουσιάζουν, καλό θα ήταν, εκτός από την τήρηση των ήδη συμφωνηθέντων, να μπορούν να έχουν πρόσβαση στις διεθνείς αγορές, κίνηση η οποία θα ήταν εφικτή μέσω της δημιουργίας ενός κοινού Ευρωομολόγου για

όλα τα κράτη μέλη, κίνηση που επιπρόσθετα θα προχωρούσε την οικονομική ενοποίηση της Ευρωζώνης ένα ακόμη βήμα πιο μπροστά στον απώτερο στόχο της, που δεν είναι άλλος από τη δημιουργία μιας άριστης νομισματικής περιοχής. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχο αυτού είναι η δημιουργία κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και όχι μόνο νομισματικής, ώστε το οικοδόμημα της Ευρωζώνης να στηρίζεται σε ισχυρότερα πλέον θεμέλια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εδώ και περίπου οχτώ χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται σε μια διαρκή οικονομική κρίση, κατά τη διάρκεια της οποίας έχει χαθεί περίπου το 26% του παραγόμενου ΑΕΠ της χώρας. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα η Ελλάδα αποτάθηκε στους Ευρωπαίους εταίρους της για βοήθεια, οι οποίοι σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έχουν συνάψει μια σειρά δανειακών συμβάσεων με την Ελλάδα, υπό τον όρο να υλοποιηθούν κάποιες δημοσιονομικές και δομικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες σύμφωνα με τους Ευρωπαίους εταίρους μας θα οδηγήσουν τη χώρα από το οικονομικό τέλμα στο οποίο βρίσκεται. Οι εν λόγω δανειακές συμβάσεις έχουν ονομαστεί «μνημόνια κατανόησης» και συνοδεύονται από αντίστοιχα προγράμματα μεταρρυθμίσεων. Μέχρι και σήμερα έχουν υπογραφεί τρεις τέτοιες δανειακές συμβάσεις, ενώ πιθανολογείται και η δημιουργία μιας τέταρτης, καθώς οι καθυστερήσεις που έχουν παρατηρηθεί στην υλοποίηση του τρίτου προγράμματος διάσωσης πιθανόν να οδηγήσουν σε περαιτέρω δανειακές ανάγκες τη χώρα μας.

Τα εν λόγω προγράμματα έχουν πολλάκις κατηγορηθεί ότι έχουν κυρίως υφεσιακό και όχι αναπτυξιακό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να αδυνατούν πρακτικά να βγάλουν τη χώρα από το οικονομικό τέλμα στο οποίο βρίσκεται. Επιπρόσθετα, η σαφέστατα επώδυνη δημοσιονομική προσαρμογή έχει οδηγήσει την Ελληνική κοινωνία στα όρια της, με τα ποσοστά ανεργίας να έχουν εκτιναχθεί σε ποσοστά που φτάνουν το 25-28%, ενώ μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού της χώρας ζει πλέον στα όρια της φτώχειας. Σκοπός του εν λόγω κεφαλαίου είναι να αναλύσει τα αίτια που οδήγησαν τη χώρα στη σημερινή τραγική οικονομική κατάσταση και να κάνει μια σύντομη περιγραφή των οικονομικών διακυμάνσεων που έχουν παρατηρηθεί στη χώρα την περίοδο 2009-2017.

5.2 Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Τον Ιούνιο του 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι η Ελλάδα ως χώρα πληρούσε τα κριτήρια της συνθήκης του Μάαστριχτ, εγκρίνοντας έτσι την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ στην οποία ήδη συμμετείχαν ήδη από το 1999 έντεκα χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα εισήλθε στη ζώνη του ευρώ τον Ιανουάριο του 2001, παρόλο που ούτε οι μακροοικονομικές ισορροπίες της χώρας δεν είχαν πλήρως αντιμετωπιστεί σε διατηρήσιμη βάση, ούτε και μέρος των διαρθρωτικών προβλημάτων της οικονομίας της χώρας είχε λυθεί (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Η ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ αυτομάτως δημιούργησε μια σειρά ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων όσον αφορά την περαιτέρω μακροοικονομική ανάπτυξη της. Τα βασικότερα πλεονεκτήματα της εντάξεως της χώρας στη ζώνη του ευρώ ήταν τα εξής:

Η κατάργηση του λεγόμενου συναλλαγματικού κινδύνου: Η υιοθέτηση ενός ενιαίου ισχυρού ευρωπαϊκού νομίσματος του οποίου οι συναλλαγματικές διακυμάνσεις είναι αμελητέες, έχει ως αποτέλεσμα την ουσιαστική κατάργηση των κινδύνων που προκύπτουν από πιθανές απότομες διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας ενός νομίσματος. Με τον τρόπο αυτό προωθούνται τόσο οι επενδύσεις προς τη χώρα (καθώς οι επιχειρήσεις δε φοβούνται μήπως χάσουν μέρος της αξίας της επενδύσεως του λόγω τυχόν μεγάλης υποτίμησης του εθνικού νομίσματος της χώρας στην οποία έχουν τοποθετήσει τα κεφάλαια τους), ενώ εξασφαλίζεται και η αξία των εμπορικών αγαθών. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδος, η οποία ήταν μια χώρα της οποίας το εθνικό νόμισμα διαχρονικά παρουσίαζε συχνές συναλλαγματικές διακυμάνσεις ενώ υπήρξε και ιστορικό συχνών μεγάλων υποτιμήσεων του, η εν λόγω εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου αποτελούσε μια ιστορική θετική εξέλιξη για την οικονομία της (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Η αισθητή μείωση του πληθωρισμού: Η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος είναι και ένα ακόμη όμως αποτέλεσμα όσον αφορά τη νομισματική πολιτική της χώρας. Η ένταξη της Ελλάδος σε ένα κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα όπου η ευρωπαϊκή τράπεζα έχει αποφασίσει βάσει των αρχών της συνθήκης του Μάαστριχτ να ακολουθεί μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, έχει ως αποτέλεσμα την μεγάλη

μείωση των πληθωριστικών πιέσεων που αντιμετώπιζε η χώρα και είχαν ως αποτέλεσμα το ψαλίδισμα των πραγματικών εισοδημάτων των κατοίκων της. Χαρακτηριστικά μπορεί να αναφερθεί ότι ενώ τη χρονική περίοδο 1973-1994 ο ετήσιος πληθωρισμός ανερχόταν σε διψήφια νούμερα, την περίοδο 2001-2007 ήταν κατά μέσο όρο περίπου 3,3% (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Η μείωση των επιτοκίων δανεισμού: Η ένταξη της χώρας στο ευρώ είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση της αξιοπιστίας της χώρας (καθώς πλέον βρισκόταν σε μια οικονομική ένωση με μερικές από τις ισχυρότερες οικονομίες του πλανήτη), με αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση των επιτοκίων δανεισμού της από τις αγορές ομολόγων. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ενώ το 1998 το επιτόκιο των δεκαετών ανερχόταν σε 860 μονάδες βάσης (σε σχέση με το αντίστοιχο επιτόκιο των δεκαετών Γερμανικών ομολόγων), στα τέλη του 2001 είχε πέσει στις 535 μονάδες βάσης, ενώ στις αρχές του 2002 ήταν 65 μονάδες βάσεις, με το ύψος του τελικά να διαμορφώνεται στις 10 μονάδες βάσεις εντός του 2005. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα φθηνού δανεισμού τόσο από πλευράς του κράτους, όσο και από πλευράς νοικοκυριών και επιχειρήσεων, γεγονός που ενίσχυε τις προοπτικές ανάπτυξης της χώρας, καθώς πλέον η δυνατότητα αύξησης της υπάρχουσας ρευστότητας μέσω φθηνού δανεισμού από τις αγορές ήταν πλέον δυνατή (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Σε γενικές γραμμές η είσοδος της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ έδωσε στη χώρα μια σειρά ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που σκοπό είχαν την ανάπτυξη της οικονομίας της. Όμως η ένταξη της αυτή δεν επέφερε μόνο πλεονεκτήματα. Η χώρα όφειλε να τηρήσει και μια σειρά υποχρεώσεων. Αρχικά θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι η συνθήκη του Μάαστριχτ (όπως προαναφέρεται και σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας) βασίζεται στις αρχές του Washington consensus. Το γεγονός αυτό και μόνο σημαίνει ότι το οικοδόμημα του ενιαίου Ευρωπαϊκού νομίσματος έχει στηριχθεί στις αρχές μιας αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας από την πλευρά των κρατών μελών της Νομισματικής Ένωσης. Για το λόγο αυτό η οικονομική πολιτική που θα ασκούσαν από τις χώρες μέλη θα έπρεπε να έχει μακροπρόθεσμες προοπτικές, ενώ θα έπρεπε να στηρίζεται στις αρχές της αυξημένης δημοσιονομικής πειθαρχίας, της συνετής εισοδηματικής πολιτικής και της συνεχούς βελτίωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Επιπρόσθετα, δεν

καθίσταται πλέον δυνατή η άσκηση ξεχωριστής νομισματικής πολιτικής από μια χώρα μέλος της Ευρωζώνης, καθώς αυτή καθορίζεται συνολικά από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Βάσει αυτού καθίστατο πλέον αδύνατη η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μέσω ασκήσεως επιθετικής νομισματικής πολιτικής (Τράπεζα της Ελλάδος 2013). Όπως θα αναλύσουμε και παρακάτω, η Ελλάδα απέτυχε πλήρως να καλύψει τις ανωτέρω αρχές της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργώντας ουσιαστικά μια οικονομία της οποίας η ανάπτυξη βασιζόταν στην εγχώρια κατανάλωση.

5.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2008-2017

Κατά τη διάρκεια της επταετίας 2001-2007 η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,2%, ο οποίος περιορίστηκε στο 3,6% κατά μέσο όρο την οκταετία 2001-2008 (λόγω της ύφεσης που καταγράφηκε το 2008). Όμως, η ανάπτυξη αυτή βασίστηκε κυρίως στην εγχώρια ζήτηση, που αυξανόταν με ρυθμό 4,5%, ωθούμενη κατά κύριο λόγο από την ιδιωτική κατανάλωση, η οποία, τροφοδοτούμενη από την άνοδο των εισοδημάτων και την επέκταση της καταναλωτικής πίστης, αυξανόταν με ρυθμό 4,2%, δηλαδή όσο και το ΑΕΠ της χώρας. Οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου αυξάνονταν με ακόμη υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό (7,9%), αλλά μεγάλο μέρος τους αφορούσε κατοικίες και γενικότερα τον κλάδο της οικοδομής, οι οποίες, χάρη στα χαμηλότοκα στεγαστικά δάνεια και τις προσδοκίες ανόδου των εισοδημάτων, αυξήθηκαν στην επταετία με μέσο ετήσιο ρυθμό 9,7% (Τράπεζα της Ελλάδος 2013). Όπως λοιπόν μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό, η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της χώρας την περίοδο 2001-2007 βασίστηκε σε δύο πυλώνες: την κατανάλωση και τον κλάδο της οικοδομής. Όμως και οι δύο αυτοί κλάδοι δεν προωθούν την ανάπτυξη της παραγωγικότητας μιας χώρας, με αποτέλεσμα η χώρα μακροπρόθεσμα να είναι επιρρεπής σε οικονομικές κρίσεις παγκοσμίου μεγέθους.

Επιπρόσθετα, παρόλο που η χώρα θα έπρεπε καθόλη τη διάρκεια της χρονικής περιόδου 2001-2007 να εφαρμόζει πειθαρχημένη δημοσιονομική πολιτική, προκειμένου να γίνει μικρότερος ο κίνδυνος στρεβλής ανάπτυξης, να μειωθεί το υψηλό δημόσιο χρέος και να ανταποκριθεί η χώρα στις υποχρεώσεις που απέρρεαν από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, συνέβη ακριβώς το αντίθετο, με την

κυβέρνηση της χώρας να εφαρμόζει επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, με αποτέλεσμα το Μάιο του 2004 η Ελλάδα να υπαχθεί στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ). Λόγω της ΔΥΕ, από το 2005 έως και το τρίτο τρίμηνο του 2007 η κατεύθυνση της δημοσιονομικής πολιτικής έγινε ελαφρά περιοριστική (πολιτική της “ήπιας προσαρμογής”), αλλά στη συνέχεια μεταβλήθηκε και πάλι. Συγκεκριμένα, την πρώτη περίοδο μετά την ένταξη στη ζώνη του ευρώ, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης σημείωνε συνεχή αύξηση έως το 2004 (7,4% του ΑΕΠ, από 3,1% το 1999). Αντίστοιχα, το πρωτογενές πλεόνασμα, το οποίο το 1999 ανερχόταν σε 4,3% του ΑΕΠ, από το 2000 άρχισε να μειώνεται σταδιακά και το 2003 μεταστράφηκε σε πρωτογενές έλλειμμα, 0,8% του ΑΕΠ. Έκτοτε, επί μία δεκαετία, ο τομέας της γενικής κυβέρνησης παρουσίαζε συνεχώς πρωτογενή ελλείμματα. Η διαρκής αύξηση των ελλειμμάτων έως και το 2004 οφειλόταν τόσο σε υστέρηση εσόδων (που καταγράφηκε επανειλημμένα από το 2001 και μετά) όσο και σε συνεχείς υπερβάσεις των πρωτογενών δαπανών του προϋπολογισμού. Η άνοδος αυτή του πρωτογενούς δημοσίου ελλείμματος πάνω από την τιμή αναφοράς της Συνθήκης του Μάαστριχτ οδήγησε τη χώρα στην υπαγωγή στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Ιούλιο του 2004. Με απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών (ECOFIN) (17.2.2005), η Ελλάδα κλήθηκε να λάβει νέα μέτρα διαρθρωτικού χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό, η δημοσιονομική πολιτική έγινε λιγότερο επεκτατική, με αποτέλεσμα τον περιορισμό του ελλείμματος στο 2,6% του ΑΕΠ το 2006, σύμφωνα με τα στοιχεία της εποχής. Ωστόσο, η προσαρμογή που επιτεύχθηκε είχε βασιστεί σε έκτακτα μέτρα, με αποτέλεσμα να μην είναι διατηρήσιμη. Μετά το δεύτερο εξάμηνο του 2007 όμως, η δημοσιονομική πολιτική στράφηκε πάλι σε επεκτατική κατεύθυνση και τα δημοσιονομικά μεγέθη επιδεινώθηκαν εκ νέου (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Όλες οι ανωτέρω δημοσιονομικές εκτροπές είχαν ως αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση του δημόσιου χρέους, το οποίο κατά την οκταετία 2001-2007 διογκώθηκε κατά 112,9 δισεκατομμύρια ευρώ. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμος (γύρω στο 100% του ΑΕΠ), παρά τις εξαιρετικά ευνοϊκές για τη μείωσή του συνθήκες που επικράτησαν αυτήν την περίοδο, όπως η συνεχής αύξηση του ΑΕΠ (4% ετησίως), τα εξαιρετικά χαμηλά επιτόκια δανεισμού της χώρας (με το μέσο επιτόκιο νέου δανεισμού του

Δημοσίου να είναι μόλις 3,2%), τα συνεχή πρωτογενή πλεονάσματα έως και το 2002 και τέλος, τα έσοδα από τις αποκρατικοποιήσεις (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρόλο που όλοι οι προσδιοριστικοί παράγοντες του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ εξελίσσονταν ευνοϊκά κατά το χρονικό αυτό διάστημα, παρόλα αυτά ο λόγος παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητος, υποδηλώνει την ύπαρξη θεμελιωδών δημοσιονομικών ανισορροπιών. Και μόνο του δηλαδή το γεγονός αυτό αρκούσε για να γίνει αντιληπτό ότι η δημοσιονομική θέση δεν ήταν διατηρήσιμη (Τράπεζα της Ελλάδος 2013).

Κατόπιν των αναφερομένων στις προηγούμενες παραγράφους, μπορούμε πλέον να παρουσιάσουμε συνοπτικά τις τρεις βασικότερες αιτίες της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει την Ελλάδα εδώ και μια οχταετία περίπου. Αυτές είναι:

Η δημοσιονομική κρίση: όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, τα επιτόκια δανεισμού της χώρας έπεσαν δραματικά κατόπιν της εντάξεως της στην ευρωζώνη. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο υπέρμετρος δανεισμός (καθώς οι κυβερνήσεις της χώρας πίστευαν ότι δεν υφίσταται πλέον κάποιο ρίσκο), ο οποίος όμως δεν κατευθυνόταν προς παραγωγικούς τομείς της χώρας, αλλά καταναλωνόταν μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των εισοδημάτων, τα οποία με τη σειρά τους οδήγησαν σε αύξηση της κατανάλωσης, με αποτέλεσμα την μεγάλη οικονομική άνθηση. Όμως η έλλειψη στρατηγικής που θα οδηγούσε σε μείωση του Δημοσίου Χρέους της χώρας (αντιθέτως το Δημόσιο Χρέος σε απόλυτες τιμές αυξάνονταν συνεχώς) σε συνδυασμό με τα υψηλά ελλείμματα και την έλλειψη εφαρμογής δομικών μεταρρυθμίσεων στην οικονομία, οδήγησαν σε μια ωρολογιακή βόμβα η οποία και θα έσκαγε μόλις εμφανίζονταν τα πρώτα σημάδια ύφεσης στη χώρα (Thomas 2012)

Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας της χώρας: Με την υιοθέτηση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, η Ελλάδα απέτυχε παταγωδώς να διατηρήσει ανταγωνιστικές τις αποδοχές των εργαζομένων σε αυτή. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2001-2007 οι αμοιβές αυξήθηκαν δυσανάλογα με την αύξηση του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να καθίστανται μη ανταγωνιστικές. Το γεγονός αυτό όμως δεν έχει άμεσες συνέπειες σε μια οικονομία σε ανάπτυξη, μπορεί όμως να αποβεί καταστροφικό όταν μια οικονομία βρίσκεται σε ύφεση (Thomas 2012).

Τα λάθη του τραπεζικού κλάδου: ο τραπεζικός κλάδος χρησιμοποιεί ένα βασικό εργαλείο για την επέκταση του, το λεγόμενο «πολλαπλασιασμό του υπάρχοντος διαθέσιμου χρήματος». Ο εν λόγω μηχανισμός λειτουργεί ως εξής: οι τράπεζες χρησιμοποιούν τις καταθέσεις τους ώστε να παρέχουν δανεισμό σε πελάτες τους, με αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό του υπάρχοντος κεφαλαίου. Έτσι με την αύξηση των καταθέσεων την περίοδο 2001-2007 ταυτόχρονα αυξήθηκε πολύ και η χορήγηση δανείων, με αποτέλεσμα τη γιγάντωση των κεφαλαίων τους. Οι κινήσεις τους αυτές έδωσαν και μια περαιτέρω ώθηση στην οικονομική άνθιση της χώρας, μέσω της δημιουργίας νέου χρήματος, το οποίο και έπεφτε στην αγορά, για καταναλωτικούς κυρίως σκοπούς. Όμως και οι τράπεζες με τη σειρά τους επέλεξαν να αγνοήσουν τα αρνητικά δημοσιονομικά στοιχεία που εμφανίζονταν καθόλη τη διάρκεια της οχταετίας 2001-2007, με αποτέλεσμα να είναι επιρρεπείς σε οποιαδήποτε δυσμενή οικονομική μεταβολή (Thomas 2012).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο συνδυασμός των ανωτέρων τριών παραγόντων είναι τοξικός για την οικονομία μιας χώρας και σε περίπτωση ύφεσης έχει πολλαπλασιαστικά αρνητικά αποτελέσματα. Και αυτό διότι οι τρεις αυτοί παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε περίπτωση οικονομικής ύφεσης, οδηγώντας την οικονομία σε ένα σπινάλ ύφεσης. Το πως πραγματοποιείται το σπινάλ αυτό, μπορεί να περιγραφεί ως εξής:

- Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας στην αγορά εργασίας οδηγεί σε αύξηση της ανεργίας, με αποτέλεσμα τη μείωση της εγχώριας ζήτησης (κατανάλωσης) και άρα τη μείωση των δημοσίων εσόδων (επιδεινώνοντας, έτσι τη δημοσιονομική κρίση). Ταυτόχρονα, η μείωση των θέσεων εργασίας αυξάνει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, επιδεινώνοντας με τον τρόπο αυτό την τραπεζική κρίση (Thomas 2012)
- Η δημοσιονομική κρίση επιδεινώνει την τραπεζική μέσω δύο βασικών παραγόντων: πρώτον, η μείωση των εισοδημάτων των πολιτών που επέρχεται λόγω της δημοσιονομικής κρίσης οδηγεί σε αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων τους προς τις τράπεζες με αποτέλεσμα την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Δεύτερον, οι τράπεζες συνηθίζουν να επενδύουν μεγάλο μέρος του κεφαλαίου τους σε κρατικά ομόλογα, με αποτέλεσμα η μείωση της αξίας τους λόγω της δημοσιονομικής κρίσης να επηρεάζει

αυτομάτως και τα διαθέσιμα κεφάλαια τους, μειώνοντας τα αισθητά και δυσχεραίνοντας την οικονομική τους θέση (Thomas 2012).

- Τέλος, η τραπεζική κρίση επηρεάζει και τη δημοσιονομική, καθώς η ανακεφαλαίωση των πληγέντων τραπεζών απαιτεί χρήματα, τα οποία και θα πρέπει να δοθούν από την κυβέρνηση της χώρας, μειώνοντας έτσι τα διαθέσιμα χρήματα που μπορεί το κράτος να διαθέσει στην αγορά, με αποτέλεσμα την περαιτέρω μείωση της ζήτησης και την αντίστοιχη μείωση των κρατικών εσόδων (Thomas 2012).

Όλα τα ανωτέρω οδήγησαν τη χώρα στην επταετή κρίση την οποία βιώνει την περίοδο αυτή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχεδόν από την αρχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2009, μια μερίδα οικονομολόγων τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού, υποστήριξαν ότι η Ελλάδα θα ήταν προτιμότερο να αποχωρήσει από την ευρωζώνη και να υιοθετήσει δικό της νόμισμα, παρά να προχωρήσει στην εφαρμογή των προγραμμάτων οικονομικής εξυγίανσης της χώρας που είχαν εκπονηθεί από τους Ευρωπαίους εταίρους σε συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Μάλιστα, όσο περνούσαν τα χρόνια και τα αποτελέσματα των προγραμμάτων δεν ήταν τα αναμενόμενα, τόσο οι απόψεις περί επιστροφής στο εθνικό νόμισμα υιοθετούνταν από μια μεγάλη μερίδα του λαού, όπως επίσης και από πολιτικές δυνάμεις που εντάσσονταν στον αριστερό χώρο (ΚΚΕ, ΣΥΡΙΖΑ), οι οποίες μάλιστα χρησιμοποίησαν την εν λόγω εναλλακτική επιλογή ως αντισταθμιστική στις πολιτικές λιτότητας που επιβάλλονταν μέχρι τότε. Παρόλα αυτά, και παρά στην άνοδο το 2015 του κόμματος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, η εν λόγω λύση δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Το σενάριο αυτό βέβαια επανέρχεται κάθε φορά που οι διαπραγματεύσεις με τους διεθνείς δανειστές της χώρας βρίσκονται σε πιθανό αδιέξοδο, με δημοσιεύσεις τόσο του διεθνή τύπου όσο και του εγχωρίου. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανάλυση της εν λόγω εναλλακτικής πολιτικής και οι πιθανές επιπτώσεις που θα επέφερε η εφαρμογή της. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε εάν τελικά η εφαρμογή της θα επέφερε θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα στην Ελληνική Οικονομία.

6.2 ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΞΟΔΟΥ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Το πρώτο ζήτημα που θα πρέπει να αναλυθεί είναι το εάν υφίσταται η νομική δυνατότητα μια χώρα της Ευρωζώνης μπορεί να αποχωρήσει από αυτή και να αποκτήσει το δικό της εθνικό νόμισμα. Η αλήθεια είναι πως μέχρι και σήμερα επισήμως δεν έχει συνταχθεί κάποιος επίσημος «οδικός χάρτης» για το πώς να πραγματοποιηθεί μια επιτυχημένη έξοδος μιας χώρας της Ευρωζώνης από το κοινό

νόμισμα. Σαφέστατα, μια χώρα εάν το επιθυμεί, μπορεί να αποχωρήσει από την νομισματική ένωση οποιαδήποτε στιγμή, με τις συνέπειες όμως να είναι τόσο μεγάλες που τελικά ίσως να μην είναι συμφέρουσα η εν λόγω κίνηση.

Το λόγο για τον οποίο απαιτείται η εκπόνηση ενός οργανωμένου σχεδίου εξόδου μιας χώρας από την Ευρωζώνη, είναι οι οικονομικές συνέπειες που θα έχει μια τέτοια μη οργανωμένη κίνηση τόσο από την πλευρά της χώρας που θα αποχωρήσει, όσο και από την πλευρά της υπόλοιπης Ευρωζώνης. Από την πλευρά της χώρας που θα αποχωρήσει, υπάρχει πολύ υψηλός κίνδυνος μαζικής φυγής κεφαλαίων από αυτή όπως επίσης και κίνδυνος «bank run», αφού μεγάλο μέρος των πολιτών της χώρας θα προστρέξουν στις τράπεζες ώστε να σηκώσουν τις καταθέσεις τους. Επίσης, το εξωτερικό της χρέος θα εκτοξευτεί λόγω της αναμενόμενης μεγάλης υποτίμησης του νέου εθνικού νομίσματος της χώρας, ενώ ο κίνδυνος των ανεξέλεγκτων διακυμάνσεων του πληθωρισμού είναι υπαρκτός. Επιπρόσθετα, η αξιοπιστία του ευρώ θα τεθεί υπό αμφισβήτηση, ενώ είναι πιθανός ο κίνδυνος της διασποράς του κινδύνου και στις υπόλοιπες προβληματικές οικονομίες της Ευρωζώνης, με αποτέλεσμα την ύπαρξη αλυσιδωτών αντιδράσεων, που μπορεί να οδηγήσουν ακόμη και στη διάλυση του ευρώ και της ευρωζώνης (Thomas 2012). Ακόμη όμως και αν αυτό εκπονηθεί, το ρίσκο σε περίπτωση αποτυχίας του είναι πολύ μεγάλο. Ένα τέτοιο σχέδιο θα έπρεπε να περιλαμβάνει μια σειρά από δύσκολα βήματα που επιβάλλεται να ολοκληρωθούν με επιτυχία για να μην οδηγηθεί η Ευρωζώνη σε διάλυση. Τα κυριότερα εξ αυτών είναι:

- Ανακοίνωση της εξόδου της χώρας από τη ζώνη του ευρώ τουλάχιστον έξι μήνες πριν την πραγματοποίησή της (ώστε να υπάρχει χρόνος τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να προετοιμαστούν για την αλλαγή του νομίσματος). Η ανακοίνωση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί Παρασκευή πριν το κλείσιμο των αγορών, αλλά οι τράπεζες θα πρέπει να ανοίξουν κανονικά τη Δευτέρα.
- Ορισμός σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας δραχμής-εύρω 2 προς 1. Με τη μέθοδο αυτή θα υπάρξει μια άμεση υποτίμηση του νέου νομίσματος 50%, χωρίς όμως να υπάρξει περαιτέρω πτώση του, εμποδίζοντας έτσι μια πιθανή κατάρρευση του νέου νομίσματος

- Οι δανειακές συμβάσεις που έχουν υπογραφεί με βάση το Ελληνικό δίκαιο θα μετατραπούν σε δραχμές, ενώ οι αντίστοιχες σε Αγγλικό δίκαιο θα παραμείνουν σε ευρώ
- Η Ελλάδα θα πρέπει να προχωρήσει τόσο στις απαιτούμενες δομικές μεταρρυθμίσεις, όσο και στην επίτευξη συνεχών υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων για αρκετά έτη
- Ο ESM θα πρέπει να προχωρήσει στην παροχή επιπλέον δανείων προς τη χώρα που έχει αποφασίσει την έξοδο, ώστε αυτή να μπορέσει να ανταποκριθεί στις εξωτερικές δανειακές της υποχρεώσεις και, εφόσον πάντα κριθεί απαραίτητο, να μπορέσει να ανακεφαλαιώσει τις τράπεζες της
- Ένα κούρεμα του εξωτερικού χρέους της Ελλάδος στο ύψος του 60% κρίνεται απαραίτητο ώστε αυτό να καθίσταται βιώσιμο
- Οι ελληνικές επιχειρήσεις και τράπεζες θα πρέπει να υποστηριχθούν χρηματικά από τους αρμόδιους φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να μην καταρρεύσουν.
- Επιπρόσθετα, θα πρέπει να καταστεί δυνατή η καθ' οποιαδήποτε στιγμή μετατρεψιμότητα των καταθέσεων των κατοίκων της χώρας από δραχμές σε ευρώ, ώστε να μην υπάρξει bank run. Με αυτό τον τρόπο και βάσει του γεγονότος ότι θα υπάρχει σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία, θα εξασφαλιστούν οι καταθέσεις των κατοίκων της χώρας και πιθανότατα δεν θα απαιτηθεί η επιβολή ελέγχων κεφαλαίου (capital controls) (Thomas 2012).

Όπως μπορεί να διαπιστωθεί από την ανωτέρω ανάλυση, το εν λόγω σχέδιο ενέχει πολλά ρίσκα, ενώ θα πρέπει όλα τα ανωτέρω βήματα να λειτουργήσουν στην εντέλεια, καθώς η μη τήρηση ακόμη και μέρους ενός από εν λόγω βήματα θα οδηγήσει τη χώρα που φεύγει από το ευρώ σε οικονομική καταστροφή, ενώ κανείς δε μπορεί να γνωρίζει το μέγεθος της διασποράς κινδύνου στην υπόλοιπη ευρωζώνη. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι και με τον τρόπο αυτό η Ελλάδα θα πρέπει να προχωρήσει στις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (όπως και με το παρών πρόγραμμα), ενώ θα πρέπει επίσης να προχωρήσει σε περαιτέρω δανεισμό από τον

ESM (όπως και με το παρών πρόγραμμα). Άρα πρακτικά η Ελλάδα θα πρέπει να περάσει και πάλι από τον ίδιο Ρουβίκωνα, με τις συνέπειες όμως της αποτυχίας να είναι καταστροφικές για την ίδια.

6.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξεταστεί το εάν μια έξοδος της Ελλάδος από τη ζώνη του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος θα επέφερε θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα. Η οικονομία της Ελλάδος αποτελεί μια υπόθεση εργασίας από μόνη της, καθώς είναι μια εκ των ελαχίστων οικονομιών παγκοσμίως, που αν και έχει ενταχθεί σε ένα φιλελεύθερο οικονομικό περιβάλλον (όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης), παρουσιάζει χαρακτηριστικά οικονομίας που μόλις έχει βγει από Σοβιετικού τύπου καθεστώσ διακυβέρνησης. Μερικά εκ των κυριότερων χαρακτηριστικών της Ελληνικής Οικονομίας είναι τα πολλά εμπόδια εισόδου σε μια σειρά επαγγελματικών κατηγοριών της χώρας (πολιτικοί μηχανικοί, ιατροί, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, ιδιοκτήτες ταξί κ.τ.λ.) τα οποία και εμποδίζουν τη δημιουργία ελεύθερου ανταγωνισμού στους εν λόγω επαγγελματικούς κλάδους (με ότι αυτό συνεπάγεται), το γραφειοκρατικό σύστημα που αυξάνει τόσο τη δυσκολία όσο και το κόστος ίδρυσης νέων επιχειρήσεων, τα νομικά εμπόδια και περιορισμοί στη λειτουργία των επιχειρήσεων (τα οποία αυτομάτως οδηγούν και στην μείωση της ανταγωνιστικότητας τους) και τέλος το υψηλό εργατικό κόστος κατ' άτομο, το οποίο μέχρι προσφάτως δε ρυθμιζόταν από τους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας, αλλά μέσω συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Τα ανωτέρω εμπόδια έχουν οδηγήσει τη χώρα να βρίσκεται στην 100^η θέση της Παγκόσμιας τράπεζας (όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα της), θέση που την τοποθετεί πιο πίσω και από τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής (Xafa 2012).

Αρκετά εκ των ανωτέρω προβλημάτων, (σε συνδυασμό με την απαιτούμενη δημοσιονομική προσαρμογή και την εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος) προσπαθούν να λύσουν οι συμφωνίες που συνάπτονται εδώ και επτά έτη με τους εταίρους της Ελλάδος. Ειδικότερα, η μείωση των μισθολογικών αποδοχών των εργαζομένων σε σημείο που να επανέλθει η ανταγωνιστικότητα του εργατικού

κόστους μπορεί να επέλθει με δύο μορφές, είτε με τη μείωση τους (γεγονός που πραγματοποιείται σήμερα μέσω των μειώσεων των αποδοχών δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων, όπως επίσης και των παρεχόμενων συντάξεων), είτε με την υποτίμηση του εγχωρίου νομίσματος, γεγονός που δεν μπορεί να ισχύσει με τις παρούσες συνθήκες, καθώς λόγω ύπαρξης του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, οι αποφάσεις για υποτίμηση ή μη του ευρώ λαμβάνονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τα αντίστοιχα αρμόδια κέντρα αποφάσεων στις Βρυξέλες και όχι από την εκάστοτε χώρα-μέλος ξεχωριστά.

Στο σημείο αυτό επικεντρώνεται και η κριτική των οπαδών της επαναφοράς του εθνικού νομίσματος και της αποχώρησης της χώρας μας από το ευρώ. Υποστηρίζουν ότι με την υιοθέτηση του εθνικού νομίσματος και την αντίστοιχη υποτίμηση του, θα επανέλθει η ανταγωνιστικότητα της χώρας τόσο στην αγορά εργασίας (μέσω της μείωσης κάθε είδους απολαβών λόγω της υποτίμησης), όσο και στην αγορά προϊόντων (καθώς πλέον τα ελληνικά προϊόντα λόγω της υποτίμησης του εθνικού νομίσματος θα είναι πιο φθηνά και άρα ανταγωνιστικότερα, με αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης τους στο εξωτερικό και αρά την αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών και της εγχώριας παραγωγής, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στην βελτίωση της οικονομίας) (Roubini 2012). Βέβαια, σε όλες τις περιπτώσεις, επισημαίνουν ότι διαδικασία αυτή θα είναι άκρως επώδυνη και με μεγάλο κόστος, ενώ επισημαίνουν ότι τα εξωτερικά δάνεια της Ελλάδος θα πρέπει να μετατραπούν σε δραχμές, ώστε ένα τέτοιο σχέδιο να είναι επιτυχές (χωρίς όμως κανείς να εγγυάται ότι οι πιστωτές της χώρας θα δεχθούν κάτι τέτοιο που αυτομάτως θα σημάνει περικοπή των κεφαλαίων τους). Μάλιστα σαν παράδειγμα φέρουν την περίπτωση της Αργεντινής το 2001, ενώ υποστηρίζουν ότι η έξοδος της Ελλάδος από την ευρωζώνη θα πρέπει να υποστηριχθεί από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την τρόικα μέσω παροχής χρηματικής υποστήριξης, η οποία και θα έχει ως σκοπό την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών (Roubini 2012).

Είναι όμως τα ανωτέρω αληθή; Σκοπός μας στο σημείο αυτό είναι να εξετάσουμε εάν τα ανωτέρω επιχειρήματα ισχύουν ή εάν τελικά μπορεί να οδηγήσουν σε μια ακόμη υψηλότερη ύφεση, η οποία με τη σειρά της θα υποβαθμίσει περαιτέρω την Ελληνική Οικονομία.

Κατ' αρχάς, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η οποιαδήποτε υιοθέτηση εθνικού νομίσματος δε θα αλλάξει ένα από τα βασικότερα προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας, αυτό των νομικά θεσμοθετημένων εμποδίων της εισόδου στην αγορά εργασίας συγκεκριμένων επαγγελματικών κλάδων (δικηγόροι, λογιστές, οδηγοί δημόσιας χρήσης, μηχανικοί, φαρμακοποιοί). Το εν λόγω ζήτημα είναι πολύ σοβαρό, καθώς εδώ και δεκαετίες τα εν λόγω επαγγέλματα λόγω των εμποδίων εισόδου νέων μελών που θα τόνωναν τη μεταξύ τους ανταγωνιστικότητα και θα μείωναν αντιστοίχως τις αμοιβές τους, έχουν κρατήσει πολύ υψηλά τις αποδοχές που λαμβάνουν για τις παρεχόμενες υπηρεσίες που προσφέρουν, με αποτέλεσμα των κόστος των εν λόγω υπηρεσιών να παραμένει πολύ υψηλό σε σχέση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, προκαλώντας στρεβλώσεις την οικονομία, αφού οι αμοιβές δεν καθορίζονται βάσει ανταγωνισμού και παραγωγικότητας. Για παράδειγμα, όσον αφορά των τομέα των οδηγών δημόσιας χρήσης, στη σημερινή Ελλάδα συμφέρει περισσότερο κάποιος να μεταφέρει και να εισάγει αγροτικά προϊόντα από τις χώρες της Νοτίου Αμερικής, παρά να τα μεταφέρει από κάποια περιοχή εντός της χώρας, λόγω των υψηλών μεταφορικών εξόδων (Χαφα 2012). Είναι γεγονός ότι τέτοιου είδους στρεβλώσεις δεν πρόκειται να καταπολεμηθούν μέσω της υιοθέτησης εθνικού νομίσματος. Μάλιστα οι εν λόγω στρεβλώσεις έχουν τεθεί πολλές φορές επί τάπητος από την πλευρά του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, ζητώντας από την Ελλάδα να προχωρήσει σε αυτής της μορφής τις «δομικές αλλαγές», ώστε πλέον να μην καθίσταται ως η οικονομία με τους μεγαλύτερους δομικούς περιορισμούς από όλες τις υπόλοιπες χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο πληθωρισμός επηρεάζει κυρίως τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα μιας χώρας και όχι τα ανώτερα. Αυτό μπορεί να φανεί και από το γεγονός ότι σε περίπτωση υιοθέτησης του εθνικού νομίσματος, όλες οι υπάρχουσες επιχειρήσεις και ελεύθεροι επαγγελματίες, μη έχοντας εμπιστοσύνη στο νέο εθνικό υποβαθμισμένο νόμισμα, θα πραγματοποιούν τις συναλλαγές τους με ευρώ, ενώ οι μόνοι που θα λαμβάνουν αναγκαστικά τις νέες υποτιμημένες δραχμές θα είναι οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι, οι οποίοι δεν θα έχουν την επιλογή του ευρώ, με αποτέλεσμα την σημαντική μείωση της αγοραστικής τους δύναμης, με αποτέλεσμα τη σημαντική περαιτέρω υποβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου, με τις

κοινωνικές εκρήξεις να αποτελούν πλέον καθημερινό κοινωνικό φαινόμενο. Επιπρόσθετα, ενώ τα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα έχουν καταθετικούς λογαριασμούς στο εξωτερικό (με αποτέλεσμα να διατηρήσουν τις αποταμιεύσεις τους σε ευρώ), τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, που αποτελούν τη μεγάλη βάση των καταθετικών λογαριασμών των Ελληνικών τραπεζών, θα δουν τις καταθέσεις τους να μειώνονται λόγω της μετατροπής των καταθέσεων σε δραχμές (Xafa 2012).

Περαιτέρω, δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος είχε θετικά αποτελέσματα μόνο σε περιπτώσεις οικονομιών που βασίζονταν στον πρωτογενή παραγωγικό τομέα. Το πρόβλημα τόσο με την Ελλάδα όσο και με μεγάλο μέρος των υπολοίπων οικονομιών της Ευρωζώνης είναι ότι πλέον έχουν αναπτύξει κυρίως τον τριτογενή τομέα της οικονομίας (αυτόν της παροχής υπηρεσιών), με αποτέλεσμα η υιοθέτηση εθνικού νομίσματος και η αντίστοιχη υποτίμηση του να μην έχει κανένα θετικό αντίκτυπο. Αντίθετα, θα έχει δύο βασικές αρνητικές επιπτώσεις:

Πρώτον, η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος θα οδηγήσει την εκτόξευση των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων πρωτογενούς παραγωγής (αγροτικά προϊόντα, είδη κρέατος, φαρμακευτικά προϊόντα, καύσιμα κ.τ.λ.) που σε συνδυασμό με την αδυναμία κάλυψης των απαιτήσεων από την εγχώρια παραγωγή, θα έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη των βασικών αυτών αγαθών από την αγορά της χώρας, με ότι συνέπειες μπορεί αυτό να έχει. Αντιθέτως, η ύπαρξη του παρόντος προγράμματος οικονομικής εξυγίανσης παρέχει στη χώρα τα χρήματα που απαιτούνται ώστε να καλύπτεται το κενό μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης.

Δεύτερον, η μαζική φυγή κεφαλαίων από τη χώρα θα προκαλέσει περαιτέρω ύφεση στην Ελληνική Οικονομία. Η λύση της επιβολής περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων θα επιλύσει το πρόβλημα μόνο προσωρινά, καθώς θα αυξήσει την αβεβαιότητα και δυσπιστία για το μέλλον της οικονομίας της χώρας. Επιπρόσθετα, καμία υπεύθυνη πολυεθνική επιχείρηση δε θα επενδύσει σε μια χώρα που δεν θα γνωρίζει την τιμή του εγχωρίου νομίσματος την επόμενη ημέρα, με αποτέλεσμα ο συναλλαγματικός κίνδυνος θα βρίσκεται στα ύψη (Xafa 2012).

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στην περίπτωση εξόδου της χώρας από την Ευρωζώνη, όλα τα δάνεια που έχουν συναφθεί με το ελληνικό δίκαιο θα

μετατραπούν αυτομάτως σε δραχμές, με αποτέλεσμα όσοι έχουν συνάψει δανειακές συμβάσεις με το αυτό το είδος δικαίου θα δουν τις οφειλές των δάνειων τους να μειώνονται κατακόρυφα λόγω του πληθωρισμού. Όμως το σύνολο του εξωτερικού χρέους της χώρας σήμερα έχει ρυθμιστεί βάσει των αγγλικών κανόνων δικαίου, με αποτέλεσμα σε περίπτωση υιοθέτησης του εθνικού νομίσματος, το εξωτερικό χρέος να εκτοξευθεί σε δυσθεώρητα ύψη λόγω της υποτίμησης του νέου νομίσματος (Χαφα 2012).

Αν στα ανωτέρω προσθέσουμε και τον παράγοντα της πολιτικής αστάθειας (καθώς μέχρι και σήμερα έχει φανεί ότι οι δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις της χώρας έχουν αποδειχθεί ανίκανες να αντιμετωπίσουν παρεμφερούς σημασίας ζητήματα), τότε καταλαβαίνουμε ότι η έξοδος της χώρας μας από την ζώνη του ευρώ θα έχει μόνο αρνητικές συνέπειες. Ουσιαστικά το δίλλημα που αντιμετωπίζει η χώρα στην περίπτωση αυτή είναι το εξής: είτε η παραμονή της οικονομίας χώρας σε υφεσιακή κατάσταση για χρόνια με την παράλληλη ύπαρξη πληθωρισμού (έξοδος της χώρας από τη ζώνη του ευρώ), είτε η παραμονή της οικονομίας σε ύφεση χωρίς όμως την ύπαρξη πληθωριστικών πιέσεων (παραμονή της χώρας εντός της ευρωζώνης). Σαφέστατα και είναι κατανοητό ότι η δεύτερη επιλογή είναι προτιμότερη από την πρώτη.

6.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Βάσει των αναγραφόμενων στις προηγούμενες παραγράφους του παρόντος κεφαλαίου, προκύπτει το συμπέρασμα ότι μια έξοδος της Ελλάδος από τη ζώνη του ευρώ είναι μια κίνηση που ενέχει πολλά ρίσκα χωρίς να προκύπτουν μεγάλα οφέλη σε περίπτωση επιτυχούς εξόδου, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την υπόλοιπη Ευρωζώνη. Μια αποτυχημένη έξοδος της Ελλάδος από το κοινό νόμισμα θα οδηγήσει την Ελλάδα σε μια οικονομική καταστροφή (με πολύ δυσμενέστερες συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους της από τις σημερινές), ενώ και ο κίνδυνος διασποράς της κρίσης στις υπόλοιπες αδύναμες οικονομίες της ευρωζώνης (Πορτογαλία, Ισπανία Ιταλία) είναι κάτι παραπάνω από υπαρκτός. Όμως ακόμη και στην περίπτωση της επιτυχούς εξόδου της χώρας, τα οικονομικά κεφάλαια που θα απαιτηθούν για τη

διάσωση της παραμένουν μεγάλα, ενώ και η Ελλάδα δε θα αποφύγει την εφαρμογή των δομικών επώδυνων μεταρρυθμίσεων που απαιτούνται ώστε η οικονομία της να εξορθολογιστεί. Πιθανότατα για αυτό το λόγο μέχρι και σήμερα καμία εκ των δύο πλευρών (Ελλάδα, Ευρωζώνη) δεν έχει προχωρήσει σε κατάθεση επίσημης πρότασης εξόδου της χώρας από το ευρώ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την Ελληνική κρίση χρέους να έχει μπει αισίως στο όγδοο έτος της, μπορούμε πλέον με ασφάλεια να συνάγουμε κάποια συμπεράσματα για τα αίτια που τη δημιούργησαν και εάν εν τέλει η πολιτική που ακολουθείται για την αντιμετώπιση της έχει αποτελέσματα.

Καταρχάς, θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι η Ελληνική οικονομία παρουσίαζε πολύ σοβαρές δομικές αδυναμίες (με κύρια χαρακτηριστικά τη μεγάλη γραφειοκρατία, την πολυνομοθεσία, το ασταθές φορολογικό περιβάλλον αλλά και η ύπαρξη πολλών κλειστών επαγγελμάτων) και μεγάλη έλλειψη ανταγωνιστικότητας (καθώς το υψηλό εργατικό κόστος και ανελαστική εργατική νομοθεσία είχαν ως αποτέλεσμα την αποτροπή επενδύσεων). Επιπρόσθετα, ο εύκολος και φθηνός δανεισμός που εγγυόταν η ένταξη στο κοινό Ευρωπαϊκό νόμισμα οδήγησε στο υπερβολικό δανεισμό και την υπέρμετρη αύξηση των δημοσίων δαπανών, με αποτέλεσμα η χώρα να παρουσιάζει μεγάλα πρωτογενή ελλείμματα για το χρονικό διάστημα 2003-2010. Το δημόσιο χρέος έφτασε σε σημείο να ανέρχεται στο 100% του ΑΕΠ της χώρας. Αν σε όλα αυτά προσθέσουμε και την αδυναμία του πολιτικού συστήματος να λάβει διορθωτικά μέτρα που όμως είναι δεδομένο ότι θα είχαν πολιτικό κόστος, τότε μπορούμε εύκολα να συμπεράνουμε ότι η Ελλάδα ήταν μια οικονομία ευάλωτη σε μια πιθανή μεγάλη παγκόσμια ύφεση.

Και αυτό δεν άργησε να πραγματοποιηθεί. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 έδειξε τις αδυναμίες του νεοφιλελεύθερου οικονομικού συστήματος επηρεάζοντας και την ευρωζώνη. Οι διεθνείς αγορές θέλοντας να ξεπεράσουν τις εγγενείς αδυναμίες τους και φοβούμενες το υψηλό επίπεδο δημοσίου χρέους και πρωτογενών ελλειμμάτων κάποιων εκ των οικονομιών της Ευρωζώνης, ξεκίνησαν μια μαζική αποχώρηση των επενδυτικών κεφαλαίων τους από αυτές, που είχε ως αποτέλεσμα την εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού τους. Η Ελλάδα όντας μια εξ αυτών, εξαναγκάστηκε να ζητήσει τη συνδρομή των εταίρων της και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου ώστε να αποφύγει μια άτακτη χρεοκοπία και τις συνέπειες που αυτή θα μπορούσε να έχει.

Τόσο η κρίση του 2008 όσο και η κρίση χρέους της Ευρωζώνης (συμπεριλαμβανόμενης σε αυτή και της Ελλάδος) όμως μας απέδειξε και κάτι ακόμη: ότι οι αγορές δεν λειτουργούν ορθολογικά εν τέλει και λόγω αυτού οι κινήσεις κεφαλαίων δεν θα πρέπει να απελευθερωθούν πλήρως. Η κρίση του 2008 απέδειξε ότι οι αγορές δεν λειτουργούν ορθολογικά. Αντίθετα δρουν σε ένα περιβάλλον ατελούς πληροφόρησης (γεγονός που σαφέστατα επηρεάζει αρνητικά τις εκτιμήσεις τους), ενώ δρουν με γνώμονα το βραχυχρόνιο κέρδος, αδιαφορώντας για μακροχρόνιες επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρουν οι εν λόγω αποφάσεις την οικονομία. Επιπρόσθετα, οι βραχυχρόνιες κεφαλαιακές επενδύσεις είναι συνήθως κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ενώ μπορούν με μεγάλη ευκολία να μεταφερθούν αλλού. Αποτέλεσμα αυτού είναι να συντελούν στην πρόκληση οικονομικών κρίσεων, είτε μέσω κερδοσκοπικών κινήσεων, είτε μέσω της φυγής κεφαλαίου η οποία και προκαλεί έλλειψη ρευστότητας. Τα δομικά αυτά προβλήματα του φιλελεύθερου συστήματος σαφέστατα και χρίζουν επίλυσης εάν δεν θέλουμε να προκληθούν ανάλογες κρίσεις και στο μέλλον.

Πέραν όμως των δομικών αδυναμιών του φιλελεύθερου συστήματος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση της κρίσης χρέους της Ελλάδος και των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης παρουσιάστηκαν και σοβαρά προβλήματα στην επιτήρηση των οικονομιών τους. Οι χώρες που παρουσίασαν τα μεγαλύτερα προβλήματα είχαν παραβιάσει τους όρους της συνθήκης του Μάαστριχτ, εμφανίζοντας είτε υπερβάλλον δημόσιο χρέος, είτε υπερβάλλοντα πρωτογενή δημοσιονομικά ελλείμματα, είτε συνδυασμό και των δύο (περίπτωση της Ελλάδος). Παρόλα αυτά, μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης οι εποπτικές αρχές της δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα προβλήματα αυτά, γεγονός που επανέφερε το ζήτημα της δημοσιονομικής ένωσης της Ευρωζώνης. Τα προβλήματα ελλείμματος Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία έχουν αντίκτυπο στην εφαρμογή και έλεγχο των οικονομικών πολιτικών.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρόλο που τα μέτρα που ελήφθησαν στην περίπτωση της Ελλάδος ήταν σκληρά, η αποτελεσματικότητά τους δεν μπορεί να κριθεί, καθώς οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις είτε τα εφάρμοζαν πλημμελώς είτε καθυστερούσαν υπέρμετρα την εφαρμογή τους, φοβούμενες το πολιτικό κόστος που

θα προκαλούσε. Επιπρόσθετα, έδιναν βάρος στην εφαρμογή των περιοριστικών δημοσιονομικών μέτρων, χωρίς να προχωρούν στις απαιτούμενες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Οι καθυστερήσεις αυτές οδηγούσαν στην αδυναμία επίτευξης των οικονομικών στόχων με αποτέλεσμα να λαμβάνονται περαιτέρω περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα που με τη σειρά τους επέτειναν την ύφεση. Δεν είναι τυχαίο ότι με εξαίρεση την Ελλάδα, όλες οι υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες που βρέθηκαν στον κυκλώνα της κρίσης έχουν ήδη βγει στις αγορές και εμφανίζουν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, σημειώνοντας ωστόσο ότι καμία άλλη χώρα δεν παρουσίαζε ταυτοχρόνως και πολύ υψηλό Δημόσιο Χρέος και υψηλά πρωτογενή ελλείμματα.

Η Ελλάδα όντας κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορεί παρά να ακολουθήσει το μονοπάτι της εξόδου από την κρίση που προτείνουν οι Εταίροι της, προσπαθώντας πάντοτε να προσαρμόσει το εκάστοτε πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής στις δικές της ιδιαίτερες συνθήκες μέσω της διαπραγμάτευσης με δομημένα επιχειρήματα και όχι υποθέσεις εργασίας. . Σε αντίθετη περίπτωση, θα έπρεπε να εξέλθει από το κοινό νόμισμα, γεγονός που όμως θα οδηγούσε σε μια άτακτη χρεοκοπία και υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, με τις συνέπειες που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας.

Βιβλιογραφία

- Bohle, Dorothee (2010) "The crisis of the Eurozone", EUI working papers, RSCAS 2010/77
- Council of the European Union, 2011. STATEMENT BY THE EURO AREA HEADS OF STATE OR GOVERNMENT. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126658.pdf.
- Eichengreen B. (2008). «Globalizing Capital: a history of the international monetary system», second edition Princeton university press, New Jersey.
- European COMMISSION, 2011. PROGRESS REPORT ON THE EUROPE 2020 STRATEGY. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/annex_1_en.pdf
- Frers Díaz, Luciana. "Why did the washington consensus policies fail?" CIPE Development Institute. Center for International Private Enterprise, 2008. Web. 30 Jan. 2012.
- Grauwe, Paul De (2010) "Crisis in the eurozone and how to deal with it", CEPS Policy Brief, No. 204/February 2010
- IMF Country Report No. 10/110, 2010 Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.imf.org/external/lang/greek/pubs/ft/survey/so/2010/NEW050910Ag.pdf>.
- Krugman, P. (2009). «Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- Lapavitsas C., Lambrinidis G. (2010), "THE EUROZONE BETWEEN AUSTERITY AND DEFAULT", RMF occasional report, September 2010
- Lutz S., Kranke M. (2010), "The European Rescue of the Washington Consensus? EU and IMF Lending to Central and Eastern European Countries", LEQS Paper No. 22/2010
- Marangos John, "Williamson's Retort to the Critics: From the "After" to the "Amended" Washington Consensus" Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://www.hetsa.org.au/hetsa2010/pdf/paper_on_williamson_marangos.pdf.

- McAleese D. (2005). «Οικονομική για επιχειρησιακές σπουδές Ανταγωνισμός, μακροσταθερότητα και Παγκοσμιοποίηση», εκδόσεις Τυπώθητω, Αθήνα
- Naím, M. and Naim, M. (2000). Washington Consensus or Washington Confusion?. Foreign Policy, (118), p.86.
- Stiglitz Joseph (2002), “Challenging the Washington Consensus”, An Interview with Lindsey Schoenfelder New York, NY, 7 May 2002 The Brown Journal of World Affairs Winter/Spring 2003 - Volume IX, Issue 2.
- Williamson, John (1990), “What Washington Means by Policy Reform”, Peterson Institute for International Economics, Chapter 2 from Latin American Adjustment: How Much Has Happened? Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.wcl.american.edu/hracademy/documents/Williamson1990WhatWashingtonMeansbyPolicyReform.pdf>.
- Τσάτσος Θ. Δημήτρης (2007). Η Έννοια της Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007
- Χαρδούβελης Γκίκας (2011), «Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις, προοπτική», Φεβρουάριος 2011 Παν Πειραιά.